

«Συγκλονιστική έρμηνεία του πώς και γιατί...» IAN KERSHAW

«Αριστούργημα». ANDREW ROBERTS

LAURENCE
REES

το Ολοκαύτωμα
μια νέα ιστορία

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΑΣΤΕΡΙΟΥ

LAURENCE REES

ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

Μια νέα ιστορία

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Μενέλαος Αστερίου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Θεωρητικές επιστήμες / Ιστορία

Laurence Rees, *Το Ολοκαύτωμα: Μια νέα ιστορία*

Τίτλος πρωτοτύπου: *The Holocaust: A New History*

Μετάφραση: Μενέλαος Αστερίου

Υπεύθυνος έκδοσης: Άγγελος Κοκολάκης

Διόρθωση: Ευαγγελία Δάλκου

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Copyright© Laurence Rees, 2017

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2017

Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις Viking / Penguin

Random House, Λονδίνο, 2017

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Φεβρουάριος 2021

KET B280 ΚΕΠ 98/21

ISBN 978-960-16-8436-9

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β΄ ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στην Καμίλλα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατάλογος χαρτών και φωτογραφιών	11
Πρόλογος	15
1. Οι καταβολές του μίσους.....	19
2. Η γένεση των ναζί (1919-1923)	34
3. Από την επανάσταση στις κάλπες (1924-1933)	52
4. Σταθεροποίηση της εξουσίας (1933-1934).....	80
5. Οι νόμοι της Νυρεμβέργης (1934-1935)	114
6. Εκπαίδευση και οικοδόμηση της αυτοκρατορίας (1935-1938)	125
7. Ριζοσπαστικοποίηση (1938-1939)	152
8. Η απαρχή του φυλετικού πολέμου (1939-1940).....	190
9. Διώξεις στη δύση (1940-1941).....	221
10. Πόλεμος εξόντωσης (1941)	250
11. Ο δρόμος για το Βάνζεε (1941-1942)	290
12. Αναζήτηση και εξόντωση (1942)	323
13. Ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου στην Πολωνία (1942)	350
14. Εξόντωση και μύηση στη διαδικασία της εξόντωσης (1942-1943).....	371
15. Καταπίεση και εξέγερση (1943)	393
16. Άουσβιτς (1943-1944).....	419
17. Η ουγγρική καταστροφή (1944)	440
18. Εξόντωση μέχρι εσχάτων (1944-1945)	471
Υστερόγραφο	497
Ευχαριστίες	503
Σημειώσεις.....	507
Ευρετήριο	557

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Χάρτες

Εκτοπισμοί Εβραίων στο Άουσβιτς
Ναζιστικά κέντρα εξόντωσης στην Πολωνία

Φωτογραφίες

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΝΑ

Λεζάντες φωτογραφιών

1. Ο Αδόλφος Χίτλερ και ομάδα υποστηρικτών των ναζί τη δεκαετία του 1920 (Ullsteinbild / TopFoto)
2. Ο Ντίτριχ Έκαρτ (Ullsteinbild / TopFoto)
3. Ο νεαρός Γιόζεφ Γκέμπελς (World History Archive / TopFoto)
4. Κλιμάκιο των Freikorps παρελαύνει στο Μόναχο το 1919 (Ullsteinbild / TopFoto)
5. Ο πρόεδρος Πάουλ φον Χίντενμπουργκ και ο Αδόλφος Χίτλερ το 1933 (akg-images)
6. Ο Όττο Μάισνερ και ο πρώην καγκελάριος Φραντς φον Πάπεν (Ullsteinbild / TopFoto)
7. Κρατούμενοι σε στρατόπεδο συγκέντρωσης τη δεκαετία του 1930 (Ullsteinbild / TopFoto)
8. Κρατούμενοι στο Νταχάου πριν από τον πόλεμο (Ullsteinbild / TopFoto)
9. Ο Αδόλφος Χίτλερ το 1936 (Ullsteinbild / TopFoto)
10. Ο Γιόζεφ Γκέμπελς παντρεύεται τη Μάγδα Κουάντ τον Δεκέμβριο του 1931 (Topham Picturepoint)
11. Ο Τέοντορ Άιχε (Ullsteinbild / TopFoto)
12. Ο Χέρμαν Γκέριγκ και ο Χάινριχ Χίμλερ (Topham / AP)
13. Ο Άντολφ Άιχμαν (Ullsteinbild / TopFoto)
14. Ο Χάινριχ Χίμλερ και ο Ράινχαρντ Χάιντριχ (Ullsteinbild / TopFoto)

ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

15. Μετά την κατάληψη της Αυστρίας το 1938 οι ναζί υποχρεώνουν τους Εβραίους να καθαρίσουν τους δρόμους (World History / TopFoto)
16. Μετά τη Νύχτα των Κρυστάλλων τον Νοέμβριο του 1938 (Ullsteinbild / TopFoto)
17. Πυρκαγιά σε συναγωγή μαίνεται τη Νύχτα των Κρυστάλλων (bpk / Abraham Pisarek)
18. Το κύριο στρατόπεδο στο Άουσβιτς (ITAR-TASS / TopFoto)

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΥΟ

19. Ο Χίτλερ και οι στρατηγοί του (Walter-Frentz-Collection, Βερολίνο)
20. *Legitimationskarte* Εβραίου στο γκέτο του Λουτζ (Â@IMAGNO / TopFoto)
21. Ο δρ. Ρόμπερτ Ρίττερ αξιολογεί την κατάσταση μιας γυναίκας Σίντι (Ullsteinbild / TopFoto)
22. Βοηθός του Ρίττερ κάνει ερωτήσεις σε οικογένεια Ρομά (Roger-Viollet / TopFoto)
23. Εβραίοι κάνουν ντους στο γκέτο του Λουτζ (Ullsteinbild / TopFoto)
24. Παιδιά στο γκέτο του Λουτζ (Roger-Viollet / TopFoto)
25. Γερμανοί στρατιώτες παρελαύνουν στο Παρίσι το 1940 (World History Archive / TopFoto)
26. Ολλανδοί Εβραίοι ετοιμάζονται να επιβιβαστούν σε τρένα που θα τους μεταφέρουν στην ανατολή (@2003· Topham Picturepoint)
27. Ο Χάινριχ Χίμλερ επισκέπτεται το γκέτο του Λουτζ τον Ιούνιο του 1941 (Ullsteinbild / TopFoto)
28. Ο Μορντεχάι Χάιμ Ρουμκόφσκι καθισμένος στην ιδιωτική άμαξά του (Ullsteinbild / TopFoto)
29. Ο Αδόλφος Χίτλερ με τον Γιόζεφ Τίσο, τον πρόεδρο της Σλοβακίας (@2004 TopFoto)
30. Ο Αδόλφος Χίτλερ και ο Μπενίτο Μουσσολίνι (World History Archive / TopFoto)
31. Ο δρ. Ίρμφριντ Έμπερλ (Bundesarchiv, B162 Bildild-00636 / Άγνωστος φωτογράφος)
32. Ο Κρίστιαν Βιρτ (Yad Vashem)
33. Ο Πάπας Πίος ΙΒ΄ (Ullsteinbild / TopFoto)
34. Σπάνια δημόσια εμφάνιση του Αδόλφου Χίτλερ σε ύστερη φάση του πολέμου (Walter-Frentz-Collection, Βερολίνο)

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΑ

35. Γερμανοί στρατιώτες κλέβουν γουρούνια (Bibliothek für Zeitgeschichte in der Württembergischen Landesbibliothek, Στουτγάρδη)

36. Γερμανικά κλιμάκια πραγματοποιούν επίθεση σε χωριό στο ανατολικό μέτωπο (Ullsteinbild / TopFoto)
37. Εβραίες πριν από την εκτέλεσή τους από τις ναζιστικές δυνάμεις ασφαλείας στην κατεχόμενη Σοβιετική Ένωση (bpk / Karl Sturm)
38. Ναζιστικές δυνάμεις ασφαλείας εν δράσει στην κατεχόμενη Σοβιετική Ένωση (akg-images)
39. Σοβιετικοί στρατιώτες που αιχμαλωτίστηκαν από τους Γερμανούς (Á@2001· Topham / AP)
40. Εβραίοι άμαχοι συλλαμβάνονται από τους Γερμανούς (World History Archive / TopFoto)
41. Ούγγροι Εβραίοι φθάνουν στο Άουσβιτς-Μπιρκενάου το 1944 (World History Archive / TopFoto)
42. Φωτογραφία του Άουσβιτς-Μπιρκενάου από αεροπλάνο των Συμμάχων σε αναγνωριστική πτήση (Roger-Viollet / TopFoto)
43. Επιλογή νεοαφιχθέντων στο Άουσβιτς-Μπιρκενάου (Ullsteinbild / TopFoto)
44. Προσωπικό του Άουσβιτς σε στιγμές χαλάρωσης (Μουσείο Μνήμης του Ολοκαυτώματος των ΗΠΑ, ανώνυμος δωρητής)
45. Το Κρεματόριο III στο Άουσβιτς (Αρχειακή Συλλογή του Κρατικού Μουσείου του Άουσβιτς-Μπιρκενάου στο Οσβιέτσιμ)
46. Το Κρεματόριο IV στο Άουσβιτς (Αρχειακή Συλλογή του Κρατικού Μουσείου του Άουσβιτς-Μπιρκενάου στο Οσβιέτσιμ)
47. Ο Φριτς Κλάιν στο Μπέργκεν-Μπέλσεν (Roger-Viollet / TopFoto)
48. Ο Όσκαρ Γκρένινγκ
49. Ο Πέτρας Ζελιόνκα

(Παρότι καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια για να έρθουμε σε επαφή με τους κατόχους πνευματικών δικαιωμάτων, οποιαδήποτε διόρθωση λαθών ή επισήμανση παραλείψεων είναι ευπρόσδεκτη.)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Για τους ναζί το έγκλημα της Φρέντα Βίνεμαν ήταν απλό. Ήταν Εβραία. Τον Μάιο του 1944 συνελήφθη, σε ηλικία είκοσι ετών, στο Σαιντ-Ετιέν της Γαλλίας από συνεργάτες των Γερμανών που ανήκαν στην παραστρατιωτική Milice. Τη μετέφεραν αρχικά μαζί με τους γονείς της και τους τρεις αδελφούς της στο διαβόητο στρατόπεδο του Ντρανσύ, στα προάστια του Παρισιού, και από εκεί στο Άουσβιτς-Μπιρκενάου, στην κατεχόμενη από τους ναζί Πολωνία.

Στις αρχές Ιουνίου του 1944 το τρένο που μετέφερε τη Φρέντα, την οικογένειά της και σχεδόν χίλιους ακόμη Εβραίους από τη Γαλλία πέρασε κάτω από την αψίδα του πλίνθινου φυλακίου του Μπιρκενάου και κατέληξε στο στρατόπεδο. Όταν οι πόρτες των βαγονιών για εμπορεύματα άνοιξαν και οι Εβραίοι βγήκαν έξω, η Φρέντα σκέφτηκε ότι είχε φθάσει στην κόλαση. «Εκείνη η δυσωδία! Η δυσωδία ήταν τρομερή!»¹ Όμως η Φρέντα δε γνώριζε ακόμη τον πραγματικό σκοπό του Μπιρκενάου. Το στρατόπεδο ήταν τεράστιο και γεμάτο κρατούμενους. Ίσως θα έβαζαν όλους τους νεοαφιχθέντες να εργαστούν;

Ενώ η Φρέντα και η οικογένειά της στέκονταν στην περιοχή δίπλα στη σιδηροδρομική γραμμή, γνωστή ως «ράμπα», υπήρξε μια απρόσμενη εξέλιξη. Κρατούμενοι μιας ειδικής ομάδας που αποκαλούνταν Sonderkommando, φορώντας στολές που έμοιαζαν με πιτζάμες, φώναζαν στους νεοαφιχθέντες: «Δώστε τα παιδιά στις μεγαλύτερες γυναίκες». Έτσι, μια νεαρή μητέρα, γύρω στα είκοσι, έδωσε το μωρό της στη μητέρα της Φρέντα.

Διέταξαν τους Εβραίους να σχηματίσουν δύο σειρές πάνω στη ράμπα

– οι άνδρες μία σειρά και οι γυναίκες και τα μικρά παιδιά μια άλλη. Μπερδεμένη με όσα συνέβαιναν, η Φρέντα πήγε στη σειρά για τις γυναίκες μαζί με τη μητέρα της, η οποία κρατούσε ακόμη το μωρό. Όταν η μητέρα της έφθασε στην κορυφή της ουράς, ένας γιατρός των Ες-Ες –η Φρέντα πιστεύει ότι ήταν ο Μένγκελε– της είπε να πάει μαζί με το μωρό δεξιά. Η Φρέντα ακολούθησε τη μητέρα της, αλλά τότε, θυμάται, «ο Μένγκελε με κάλεσε πίσω και είπε: “Εσύ πας αριστερά”. Και εγώ είπα: “Όχι, δε θα πάω. Δε θα χωριστώ από τη μητέρα μου”. Και αυτός είπε με τον πιο φυσικό τρόπο: “Η μητέρα σου θα φροντίζει τα παιδιά και εσύ θα πας με τις νέες [δηλαδή τις νεότερες ενήλικες γυναίκες]”».

«Δεν μπορούσα να καταλάβω γιατί μας χώρισαν. Δεν μπορούσα να καταλάβω γιατί έπρεπε να δώσουν τα μωρά στις μεγαλύτερες γυναίκες. Η μητέρα μου ήταν μόλις σαράντα έξι ετών. Δεν μπορούσα να καταλάβω τι συνέβαινε. Ήταν πολύ γρήγορο όλο αυτό. Όλα συνέβησαν πολύ γρήγορα», θυμάται η Φρέντα.

Ενώ η μητέρα της Φρέντα απομακρύνθηκε μαζί με το μωρό, ο πατέρας της και οι τρεις αδελφοί της έφθασαν στην κορυφή της σειράς των ανδρών. Τους είπαν να μείνουν όλοι μαζί. Ενώ στέκονταν στη ράμπα, ο μεγαλύτερος αδελφός της Φρέντα, ο Νταβίντ, είδε τη μητέρα τους να πηγαίνει προς διαφορετική κατεύθυνση και σκέφτηκε ότι ο μικρότερος αδελφός τους, ο δεκατριάχρονος Μαρσέλ, θα έπρεπε να πάει μαζί της. Σκέφτηκε ότι «τα πράγματα μπορεί να ήταν πιο εύκολα» για τον Μαρσέλ αν η μητέρα του μπορούσε να τον φροντίζει. Έτσι ο Νταβίντ είπε στον Μαρσέλ να πάει μαζί της και ο Μαρσέλ, ακούγοντας τα λόγια του μεγαλύτερου αδελφού του, έτρεξε για να προλάβει τη μητέρα του. Έτσι, χωρίς να το θέλει, ο Νταβίντ είχε βοηθήσει να οδηγηθεί ο Μαρσέλ στον θάνατό του.

Τότε δεν το γνώριζαν, αλλά η Φρέντα και η οικογένειά της είχαν συμμετάσχει σε μια διαδικασία επιλογής κατά την οποία γιατροί των Ες-Ες αποφάσιζαν μέσα σε δευτερόλεπτα σε ποιους θα επιτρεπόταν να ζήσουν προσωρινά και ποιοι θα έπρεπε να πεθάνουν αμέσως. Οι περισσότεροι από αυτή την ομάδα, στους οποίους περιλαμβάνονταν η μητέρα της Φρέντα και το μωρό που της είχαν δώσει, επιλέχθηκαν για να εξοντωθούν αμέσως στους θαλάμους αερίων του Μπιρκενάου. Οι ναζί δεν ήθελαν να παραμένουν παιδιά, ηλικιωμένοι ή ασθενείς πάνω από μερικές ώρες στο στρατόπεδο.

Η Φρέντα, ο πατέρας της και οι τρεις αδελφοί της είχαν επιλεγεί για να εργαστούν. Μολονότι οι ναζί σκόπευαν να εξοντώσουν τελικά όλους τους Εβραίους, αυτή η επιλογή σήμαινε τουλάχιστον μια αναβολή της εξόντωσής τους. Έτσι, λέγοντας στον Μαρσέλ να πάει με τη μητέρα τους,

ο Νταβίντ έστειλε τον αδελφό του στην ομάδα που είχε επιλεγεί να πεθάνει αμέσως. Ο Μαρσέλ, δεκατριών ετών, ήταν στο μεταίχμιο ανάμεσα στις δύο ομάδες επιλογής και έτσι τα Ες-Ες δε θα πρέπει να νοιάστηκαν που πήγε μαζί με τη μητέρα του για να εξοντωθεί. Όπως αναφέρει η Φρέντα, οι ενέργειες του Νταβίντ «θα ήταν οι σωστές σε διαφορετικές περιστάσεις». Όμως, στο απάνθρωπο περιβάλλον του Άουσβιτς, «επρόκειτο για λανθασμένη απόφαση».

Στη ράμπα οι Sonderkommando είχαν πει στις νεαρές μητέρες να παραδώσουν τα μωρά τους, επειδή η μοναδική πιθανότητα να επιζήσουν κατά την αρχική επιλογή ήταν να εμφανιστούν μπροστά στον γιατρό των Ες-Ες χωρίς τα παιδιά τους. Ακόμη και αν μια μητέρα ήταν νέα και κατάλληλη για εργασία, οι άνδρες των Ες-Ες σπάνια θα επιχειρούσαν να τη χωρίσουν από το παιδί της στην τελική διαδικασία επιλογής, από φόβο ότι θα προκαλούσαν πανικό στους νεοαφιχθέντες. Τα μέλη των Sonderkommando είχαν ρίξει μια ματιά στη μητέρα της Φρέντα την ώρα που περίμενε δίπλα στο τρένο και είχαν αποφασίσει ότι ήταν πολύ μεγάλη για να επιζήσει ύστερα από την επιλογή. Εφόσον ήταν σίγουρο ότι θα πέθαινε και εφόσον και το μωρό ήταν σίγουρο ότι θα πέθαινε, έβαλαν τη μητέρα της Φρέντα και το μωρό μαζί. Με αυτόν τον τρόπο υπήρχε η πιθανότητα να ζήσει η νεαρή μητέρα έστω μία μέρα παραπάνω.

Πώς μπόρεσε να υπάρξει μια τέτοια κατάσταση πάνω στη Γη; Πώς μπόρεσαν οι κανόνες στοιχειώδους αξιοπρέπειας και ηθικής να διαστραφούν με τόσο αποκρουστικό τρόπο ώστε η συμπονετική χειρονομία ενός αδελφού που λέει στον αδελφό του να πάει με τη μητέρα του να συμβάλει στον θάνατό του, ενώ η μοναδική δυνατότητα την οποία είχε μια νεαρή μητέρα να επιζήσει για πάνω από μία ημέρα στο στρατόπεδο ήταν να της πάρουν το μωρό της και να το σκοτώσουν;

Γενικότερα, ποιοι ήταν οι λόγοι για τους οποίους οι ναζί αποφάσισαν να εξολοθρεύσουν μια ολόκληρη ομάδα ανθρώπων; Γιατί πήραν εκατομμύρια άνδρες, γυναίκες και παιδιά και τους εξόντωσαν σε θαλάμους αερίων, τους τουφέκισαν, τους οδήγησαν στη λιμοκτονία, τους ξυλοκόπησαν μέχρι θανάτου, τους σκότωσαν με οποιαδήποτε μέσα; Ποια ήταν η θέση αυτής της γενοκτονίας στον κατάλογο των άλλων φρικαλεοτήτων για τις οποίες ήταν υπεύθυνοι οι ναζί;

Επί είκοσι πέντε χρόνια σκεφτόμουν αυτά τα ζητήματα ενώ έγγραφα και συμμετείχα στην παραγωγή τηλεοπτικών ντοκιμαντέρ σχετικά με τους ναζί και τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Στη διάρκεια της εργασίας μου επισκέφτηκα πολλές διαφορετικές χώρες και συνάντησα εκατοντάδες αυτόπτες μάρτυρες αυτής της περιόδου, στους οποίους περιλαμβάνονταν

άνθρωποι που υπέφεραν στα χέρια των ναζί, όπως η Φρέντα Βίνεμαν, άνθρωποι που υπήρξαν παρατηρητές των γεγονότων και άνθρωποι που διέπραξαν εγκλήματα. Μέρος μόνο των μαρτυριών τις οποίες είχα συγκεντρώσει για τα ντοκιμαντέρ μου είχε δημοσιευτεί στο παρελθόν.

Το Ολοκαύτωμα είναι το πιο διαβόητο έγκλημα στην παγκόσμια ιστορία. Πρέπει να κατανοήσουμε πώς μπόρεσε να διαπραχθεί αυτή η θηριωδία. Και τούτο το βιβλίο, που βασίζεται όχι μόνο σε καινούριο πρωτογενές υλικό αλλά και σε πρόσφατες πληροφορίες και σε ντοκουμέντα αυτής της περιόδου, είναι η προσπάθειά μου να κατανοήσουμε αυτό το έγκλημα.

1

ΟΙ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΜΙΣΟΥΣ

Τον Σεπτέμβριο του 1919 ο Αδόλφος Χίτλερ συνέταξε μια επιστολή τεράστιας ιστορικής σημασίας. Όμως εκείνη την εποχή κανείς δεν αντιλήφθηκε τη σημασία της. Και αυτό γιατί ο συντάκτης της επιστολής, ο Αδόλφος Χίτλερ, ήταν παντελώς άγνωστος. Ήταν τριάντα ετών και εντούτοις δεν είχε ακόμη δικό του σπίτι, επαγγελματική σταδιοδρομία, σύζυγο ή φίλη, κανέναν στενό φίλο οποιουδήποτε είδους. Μια ζωή γεμάτη όνειρα που συνετρίβησαν ήταν η μοναδική ανάμνησή του. Ήθελε να γίνει διάσημος καλλιτέχνης, αλλά τον είχε απορρίψει το καλλιτεχνικό κατεστημένο. Στη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου λαχταρούσε να παίξει ρόλο στη νίκη της Γερμανίας εναντίον των Συμμάχων, αλλά τον Νοέμβριο του 1918 έγινε μάρτυρας της ταπεινωτικής ήττας των γερμανικών δυνάμεων. Ήταν πικραμένος, οργισμένος και έψαχνε κάποιον για να του επιρρίψει την ευθύνη για όλα αυτά.

Σε αυτή την επιστολή, με ημερομηνία 16 Σεπτεμβρίου 1919, η οποία απευθυνόταν σε έναν στρατιώτη πρώην συμπολεμιστή του, τον Άντολφ Γκέμλιχ, ο Χίτλερ κατονόμαζε απερίφραστα τον υπεύθυνο όχι μόνο για τη δική του δύσκολη κατάσταση αλλά και για τα δεινά ολόκληρου του γερμανικού έθνους. «Ανάμεσά μας ζει μια μη γερμανική, ξένη φυλή, απρόθυμη και ανίκανη να θυσιάσει τα χαρακτηριστικά της ... η οποία όμως διαθέτει τα ίδια ακριβώς πολιτικά δικαιώματα με εμάς ... Όλα όσα κάνουν τους ανθρώπους να αγωνίζονται για ανώτερα πράγματα, είτε είναι η θρησκεία είτε ο σοσιαλισμός ή η δημοκρατία, είναι για αυτή τη φυλή

απλώς ένα μέσο για έναν σκοπό, για την ικανοποίηση του πόθου της για χρήμα και κυριαρχία. Οι δραστηριότητές της προκαλούν φυλετική φυματίωση στα έθνη».¹ Ο εχθρός τον οποίο κατονόμαζε ο Χίτλερ ήταν «ο Εβραίος». Και πρόσθετε ότι ο «τελικός στόχος» οποιασδήποτε γερμανικής κυβέρνησης θα έπρεπε να είναι «η αμείλικτη απομάκρυνση όλων των Εβραίων».

Αυτή η επιστολή είναι ένα αξιοσημείωτο ντοκουμέντο. Όχι μόνο επειδή μας επιτρέπει να δούμε πώς σκεφτόταν το 1919 ο άνθρωπος που αργότερα θα οργάνωνε το Ολοκαύτωμα, αλλά επίσης επειδή είναι η πρώτη αδιαμφισβήτητη απόδειξη των αντισημιτικών αντιλήψεων του Χίτλερ. Στην αυτοβιογραφία του, *Ο αγών μου*, την οποία συνέγραψε πέντε χρόνια αργότερα, ο Χίτλερ ισχυριζόταν ότι μισούσε τους Εβραίους από τότε που αγωνιζόταν να βγάλει τα προς το ζην ως καλλιτέχνης στη Βιέννη τα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα. Όμως κάποιοι ιστορικοί έχουν αμφισβητήσει αυτή την απλοϊκή εκδοχή του Χίτλερ για το ίδιο του το παρελθόν² και το αν ο Χίτλερ ασπαζόταν πράγματι αυτές τις έντονα αντισημιτικές αντιλήψεις την περίοδο που ζούσε στη Βιέννη και όταν ήταν στρατιώτης στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο.³

Όμως αυτό δε σημαίνει ότι ο αντισημιτισμός καρφώθηκε στο μυαλό του Χίτλερ από το πουθενά τον Σεπτέμβριο του 1919. Γράφοντας αυτή την επιστολή αντλούσε από ρεύματα της αντισημιτικής σκέψης που κυκλοφορούσαν στη Γερμανία πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, στη διάρκεια του και αμέσως μετά. Η επίδραση αυτών των ρευμάτων στη σκέψη του Χίτλερ ήταν τόσο μεγάλη που καμία από τις ιδέες τις οποίες διατύπωνε στην επιστολή του τον Σεπτέμβριο του 1919 δεν ήταν πρωτότυπη. Ενώ αργότερα θα γινόταν ο πλέον διαβόητος υπέρμαχος του αντισημιτισμού, ο Χίτλερ βασίστηκε σε μια ζωντανή ιστορία αντισημιτικών διώξεων.

Φυσικά ο αντισημιτισμός δεν ήταν κάτι καινούριο. Οι απαρχές του μπορούν να αναχθούν δύο χιλιάδες χρόνια νωρίτερα. Την περίοδο που εμφανίστηκε ο χριστιανισμός, για παράδειγμα, εδάφια στη Βίβλο τονίζουν ότι «οι Εβραίοι» ήταν εχθρικοί απέναντι στον Ιησού, παρότι ήταν Εβραίος. Το *Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο*, στη μετάφραση του βασιλιά Ιακώβου, λέει ότι οι Εβραίοι «επιδίωκαν να σκοτώσουν»⁴ τον Ιησού. Σε κάποιο σημείο μάλιστα πήραν στα χέρια τους πέτρες για να τον λιθοβολήσουν.⁵ Όσο για τον Ιησού, αυτός λέει ότι οι Εβραίοι είναι παιδιά του «διαβόλου».⁶

Έτσι, δυσμενείς απόψεις για τους Εβραίους περιελήφθησαν στο ιερότερο χριστιανικό κείμενο, ενώ γενιές ιερέων αποκαλούσαν τους Εβραίους υποκριτές, λαό ο οποίος «ήθελε να φονευθεί ο Κύριος ημών Ιησούς Χρι-

στός».⁷ Έτσι, δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε γιατί οι διώξεις των Εβραίων ήταν σύνηθες φαινόμενο στη μεσαιωνική Ευρώπη, στην οποία κυριαρχούσε η χριστιανική κουλτούρα. Σε πολλές χώρες απαγορευόταν στους Εβραίους να κατέχουν γη, να ασκούν ορισμένα επαγγέλματα και να ζουν εκεί όπου οι ίδιοι επέλεγαν να ζήσουν. Σε διάφορες περιόδους σε μερικές πόλεις της Ευρώπης οι Εβραίοι ήταν υποχρεωμένοι να ζουν σε γκέτο και να φέρουν στα ρούχα τους ένα διακριτικό σημάδι της ταυτότητάς τους, που στη Ρώμη τον 13ο αιώνα ήταν μια κίτρινη κονκάρδα. Ένα από τα λίγα επαγγέλματα που επιτρεπόταν να ασκούν οι Εβραίοι ήταν εκείνο του δανειστή, αφού απαγορευόταν στους χριστιανούς να ασκούν «τοκογλυφία». Και όπως περιγράφει ο Έμπορος της Βενετίας του Σαίξπηρ, ο Εβραίος τοκογλύφος έγινε στη συνέχεια μισητό πρόσωπο. Στη Γερμανία το 1543 ο Μαρτίνος Λούθηρος έγραψε το έργο *Οι Εβραίοι και τα ψέματά τους*. Οι Εβραίοι, έλεγε ο Λούθηρος, «δεν είναι παρά κλέφτες και ληστές, που ό,τι τρώνε καθημερινά και όσα ρούχα φορούν τα έχουν κλέψει και τα έχουν αρπάξει από εμάς μέσα από την καταραμένη τοκογλυφία τους». Ο Λούθηρος καλούσε τον λαό να «τους διώξει για πάντα από αυτή τη χώρα ... να απαλλαγούμε από αυτούς!».⁸

Ο Διαφωτισμός άλλαξε τη μοίρα των Εβραίων της Ευρώπης. Σε αυτή την εποχή της επιστημονικής και της πολιτικής προόδου αμφισβητήθηκαν πολλές παραδοσιακές αντιλήψεις. Για παράδειγμα, τέθηκε το ερώτημα αν οι Εβραίοι «άξιζαν» τη μεταχείριση την οποία υφίσταντο ή αν ήταν απλώς θύματα προκαταλήψεων. Το 1781 ο Κρίστιαν Βίλχελμ φον Ντομ, Γερμανός ιστορικός, τασσόμενος υπέρ της χειραφέτησης των Εβραίων, επισήμαινε: «Οι πολιτικές συνθήκες υπό τις οποίες ζουν οι Εβραίοι προκαλούν αυτά για τα οποία κατηγορούνται οι Εβραίοι».⁹ Στη Γαλλία, μετά τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου το 1789, οι Εβραίοι θεωρούνταν βάσει νόμου «ελεύθεροι και ισότιμοι» πολίτες. Στη διάρκεια του 19ου αιώνα στη Γερμανία ήρθαν πολλές απαγορεύσεις οι οποίες ίσχυαν για τους Εβραίους, στις οποίες περιλαμβάνονταν οι απαγορεύσεις που περιόριζαν τα επαγγέλματα τα οποία μπορούσαν εκείνοι να ασκούν.

Όμως όλες αυτές οι ελευθερίες είχαν ένα κόστος. Την περίοδο που οι Γερμανοί Εβραίοι αποκτούσαν αυτές τις νέες δυνατότητες η χώρα γνώριζε τεράστιες αλλαγές. Το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα σε καμία ευρωπαϊκή χώρα δεν καταγράφηκαν τόσο ραγδαίες αλλαγές όσο στη Γερμανία. Η παραγωγή άνθρακα αυξήθηκε από ενάμισι εκατομμύριο τόνους το 1850 σε εκατό εκατομμύρια τόνους το 1906.¹⁰ Ο πληθυσμός αυξήθηκε από σαράντα εκατομμύρια το 1871 σε πάνω από εξήντα πέντε εκατομμύρια το 1911. Στη Γερμανία άλλαξε επίσης το πολιτικό τοπίο με

την ενοποίηση της χώρας το 1871. Ύστερα από αυτή την τεράστια αλλαγή πολλοί έθεσαν σημαντικά ερωτήματα για την πολιτισμική και πνευματική φύση αυτού του νέου έθνους. Το σημαντικότερο ερώτημα ήταν το τι σήμαινε να είναι κάποιος «Γερμανός».

Όσοι πίστευαν στη δύναμη του *Volk* έδιναν μια απάντηση. Μολονότι η λέξη *Volk* μεταφράζεται συνήθως ως «λαός», η έννοιά της δεν μπορεί να αποδοθεί σωστά στα αγγλικά με μία μόνο λέξη. Για τους *völkisch* θεωρητικούς σήμαινε τον σχεδόν μυστικιστικό δεσμό που αναπτύσσει με τη γη της μια ομάδα ανθρώπων που όλοι τους μιλούν την ίδια γλώσσα και έχουν κοινή πολιτισμική κληρονομιά. Αντιδρώντας στην ξαφνική ανάπτυξη των πόλεων και στη μόλυνση της ατμόσφαιρας την οποία προκαλούσαν τα νέα εργοστάσια, αυτοί οι θεωρητικοί εγκωμιάζαν τη δόξα της γερμανικής υπαίθρου και ιδίως τη δύναμη των δασών. Στο *Land und Leute* (Γη και λαός), έναν από τους διασημότερους παιάνες στο *Volk*, ο καθηγητής Βίλχελμ Χάινριχ Ριλ έγραφε: «Ένας λαός πρέπει να εκλείπει όταν δεν κατανοεί πια την κληρονομιά των δασών που τον ενδυναμώνουν και τον ανανεώνουν. Πρέπει να προστατεύσουμε το δάσος όχι μόνο για να εξακολουθήσει να καίει η σόμπα τον χειμώνα, αλλά και για να διατηρηθεί ο σφυγμός του λαού χαρούμενος κι ευτυχισμένος, έτσι ώστε οι Γερμανοί να μπορούν να παραμείνουν Γερμανοί».¹¹ Ο Ριλ, ο οποίος έγραφε στα μέσα του 19ου αιώνα, προειδοποιούσε εναντίον των κινδύνων οι οποίοι απέρρεαν όχι μόνο από την ανάπτυξη των πόλεων αλλά και από τη δημιουργία των σιδηροδρόμων, που ήταν το σύμβολο της νεωτερικότητας: «Ιδίως ο αγρότης νιώθει ότι δεν μπορεί να παραμείνει ο “παραδοσιακός αγρότης” δίπλα στη νέα σιδηροδρομική γραμμή ... οι πάντες φοβούνται ότι θα γίνουν κάτι διαφορετικό, και όσοι θέλουν να μας κλέψουν τον χαρακτηριστικό τρόπο ζωής μας μοιάζουν περισσότερο με φαντάσματα από την κόλαση παρά με καλά πνεύματα».¹²

Η έννοια του *Volk* θα αποκτούσε στη συνέχεια τεράστια σημασία για τον Χίτλερ και για τους ναζί. Ο ναζιστής υπουργός Προπαγάνδας, Γιόζεφ Γκέμπελς, έδωσε εντολή να γυριστεί μια ταινία, η οποία προβλήθηκε το 1936, με τίτλο *Ewiger Wald* (Αιώνιο δάσος), που δόξαζε τη δύναμη και τη σημασία του δάσους και του αγρότη. «Οι πρόγονοί μας ήταν άνθρωποι των δασών», έλεγε το δελτίο τύπου που εκδόθηκε για την ταινία, «ο Θεός τους ζούσε σε ιερά άλση, η θρησκεία τους αναπτύχθηκε μέσα από τα δάση. Κανένας λαός δεν μπορεί να ζει χωρίς το δάσος, και οι λαοί που είναι ένοχοι για την αποφίλωση των δασών θα βυθιστούν στη λήθη...».¹³ Το τελευταίο σχόλιο στην ταινία τόνιζε αυτόν τον δεσμό ανάμεσα στο *Volk* και το δάσος: «Ο λαός, όπως το δάσος, θα υπάρχει για πάντα!»¹⁴

Πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο το πιο δημοφιλές νεολαιίστικο κίνημα στη Γερμανία ήταν το Wandervogel, οργάνωση που καλούσε τους νέους και τις νέες να ταξιδέψουν στην ύπαιθρο και να συλλάβουν εκ νέου τον δεσμό ανάμεσα στον γερμανικό λαό και τη γη. «Ήταν πνευματικό κίνημα», λέει ο Φρίντολιν φον Σπάουν, ο οποίος εντάχθηκε στο Wandervogel όταν ήταν έφηβος. «Ήταν μια αντίδραση εναντίον της εποχής του αυτοκράτορα Γουλιέλμου, όπου οι άνθρωποι ασχολούνταν μόνο με τη βιομηχανία και το εμπόριο».¹⁵ Άλλοι νέοι Γερμανοί και νέες Γερμανίδες εντάχθηκαν σε ομάδες όπως ο Γερμανικός Σύνδεσμος Γυμναστικής και ασκούνταν στην ύπαιθρο. «Για πρώτη φορά είδα τη σβάστικα στον Γερμανικό Σύνδεσμο Γυμναστικής», λέει ο Έμιλ Κλάιν, που ήταν μέλος πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. «Τα τέσσερα F –*frisch* [νέος], *fromm* [ευλαβής], *fröhlich* [ευτυχισμένος], *frei* [ελεύθερος]– σχημάτιζαν μια διπλή σβάστικα στη χάλκινη κονκάρδα την οποία φορούσες ως έμβλημα του Συνδέσμου».¹⁶ Διάφορες *völkisch* ομάδες υιοθέτησαν τη σβάστικα. Πίστευαν ότι αυτό το αρχαίο σύμβολο, το οποίο χρησιμοποιούσαν διάφοροι πολιτισμοί στο παρελθόν, αντιπροσώπευε έναν δεσμό με τους πρώτους προγόνους τους, εν μέρει επειδή παρόμοια σύμβολα είχαν ανακαλυφθεί σε γερμανικά αρχαιολογικά ευρήματα.

Όλες αυτές οι νέες εξελίξεις ήταν πρόβλημα για τους Γερμανούς Εβραίους, επειδή τους απέκλειαν από την έννοια του *Volk*. Οι περισσότεροι Γερμανοί Εβραίοι ζούσαν σε πόλεις και ασκούσαν επαγγέλματα που έρχονταν σε αντίθεση με το *völkisch* ιδανικό. Εμφανώς οι Εβραίοι δεν ήταν άνθρωποι που «προέρχονταν από το δάσος». Στο *Soll und Haben* (Χρέωση και Πίστωση), ένα εξαιρετικά δημοφιλές γερμανικό μυθιστόρημα που εκδόθηκε το 1855,¹⁷ ο κεντρικός ήρωας, ο Εβραίος επιχειρηματίας Φάιτελ Ίτσιχ, παρουσιάζεται ως φρικτός άνθρωπος που έχει μανία με το χρήμα και εξαπατά τίμιους αλλά αφελείς Γερμανούς. Ο Ίτσιχ είναι ένα παράσιτο, του οποίου ο τρόπος ζωής απέχει παρασάγγας από το ευγενές ιδεώδες του αγρότη που καλλιεργεί τη γη.

Παρότι δεν ήταν αναγκαστικά αντισημίτες όλοι όσοι ασπάζονταν την ιδέα του *Volk*, για το *völkisch* κίνημα ο Εβραίος έγινε το καθαυτό σύμβολο όλων των δυσμενών καταστάσεων στη νέα Γερμανία. Αν κάποιος ήταν αγρότης ο οποίος δυσκολευόταν να προσαρμοστεί στην αιφνίδια ανάπτυξη των πόλεων και στην πραγματικότητα του σιδηροδρόμου που διέσχισε τη γη του, θα μπορούσε να κατηγορήσει τους Εβραίους. Αν κάποιος ήταν καταστηματάρχης που οι πελάτες του τον εγκατέλειπαν προτιμώντας τα νέα πολυκαταστήματα, θα μπορούσε να κατηγορήσει τους Εβραίους. Αν κάποιος εργαζόταν σε εργαστήριο που παρήγε χειροποίητα προϊόντα

και τώρα δεν μπορούσε να τα πουλήσει λόγω της παρουσίας στην αγορά εργοστασιακών αγαθών μαζικής παραγωγής, μπορούσε να κατηγορήσει τους Εβραίους.

Αυτά τα επιχειρήματα στηρίζονταν φυσικά σε προκαταλήψεις. Αν οι Γερμανοί Εβραίοι ζούσαν στις πόλεις, αν δημιουργούσαν πολυκαταστήματα και εργοστάσια, αυτό οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι επί εκατοντάδες χρόνια δεν τους επιτρεπόταν η πρόσβαση σε «εγκεκριμένα» *völkisch* επαγγέλματα. Με λίγα λόγια, κατηγορούσαν τώρα τους Εβραίους για το γεγονός ότι δεν ήταν προσκολλημένοι στη γη, ενώ επί εκατονταετίες τούς απαγόρευαν να είναι ιδιοκτήτες γης. Αυτή η εκκολλαπτόμενη αντιπάθεια για τους Γερμανούς Εβραίους ήταν ακόμη πιο αξιοσημείωτη επειδή ελάχιστοι Εβραίοι ζούσαν στη Γερμανία. Λιγότεροι από το 1% των Γερμανών ήταν Εβραίοι. Πολλοί Γερμανοί δεν έρχονταν ποτέ σε επαφή με Εβραίους. Όμως η απουσία Εβραίων δεν αποτελεί εμπόδιο για τον αντισημιτισμό.

Οι παλιές βασισμένες στον χριστιανισμό προκαταλήψεις εναντίον των Γερμανών Εβραίων δεν εξέλιπαν με την ανάπτυξη του *völkisch* κινήματος, αλλά ενισχύθηκαν. Ο Πάουλ Λαγκάρντε, ένας από τους πιο φανατικούς *völkisch* αντισημίτες, στο παραλήρημά του χρησιμοποιούσε όρους τους οποίους θα αποδεχόταν ο Μαρτίνος Λούθηρος. «Είμαστε αντισημίτες», έγραφε στο *Juden und Indogermanen* (Εβραίοι και Ινδογερμανοί), που εκδόθηκε το 1887, «επειδή στη Γερμανία του 19ου αιώνα οι Εβραίοι οι οποίοι ζουν ανάμεσά μας εκπροσωπούν απόψεις, έθιμα και απαιτήσεις που ανάγονται στην εποχή της διαίρεσης σε λαούς λίγο μετά τον Κατακλυσμό ... επειδή εντός του χριστιανικού κόσμου οι Εβραίοι είναι Ασιάτες ειδωλολάτρες». Σύμφωνα με τον Λαγκάρντε, οι Εβραίοι ήταν «λαός ο οποίος για χιλιάδες χρόνια δεν έχει συνεισφέρει τίποτα στην ιστορία».¹⁸

Η λανθασμένη αντίληψη ότι οι Εβραίοι ήταν ξένη δύναμη και ασκούσαν υπόγεια μεγάλη πολιτική επιρροή στη νέα Γερμανία οδήγησε τον Χάινριχ Κλας, τον ηγέτη του Παγγερμανικού Συνδέσμου, να γράψει το *Wenn ich der Kaiser wär* (Αν ήμουν κάιζερ). Το βιβλίο του Κλας, που εκδόθηκε το 1912, δύο χρόνια πριν από το ξέσπασμα του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, συνέδεε την ανάγκη να «επιστρέψουμε στην υγιή εθνική ζωή» με την απαίτηση να «εξαλείψουμε πλήρως ή να περιορίσουμε σε υποφερτό και ασφαλές επίπεδο» την «εβραϊκή επιρροή».¹⁹ Ο Κλας πρότεινε ποικίλα περιοριστικά μέτρα εναντίον των Εβραίων. Ζητούσε οι εφημερίδες που ανήκαν σε Εβραίους ή απασχολούσαν Εβραίους συντάκτες να «το γνωστοποιούν» και να αποκλείονται οι Εβραίοι από την υπηρεσία στον στρα-

τό ή στο ναυτικό, καθώς και να απαγορεύεται να ασκούν επαγγέλματα όπως αυτά του εκπαιδευτικού ή του νομικού.

Παράλληλα με τον *völkisch* και τον «παραδοσιακό» χριστιανικό αντισημιτισμό αναπτυσσόταν και ένα άλλο πολύ διαφορετικό είδος επίθεσης εναντίον των Εβραίων. Ήταν η ιδέα που υπήρχε πίσω από το κάλεσμα για «αντισημιτισμό βασισμένο στη λογική» την οποία διατύπωνε ο Χίτλερ στην επιστολή του τον Σεπτέμβριο του 1919. Οι «σύγχρονοι» αντισημίτες, όπως ο Χίτλερ, προσπαθούσαν να στηριχθούν σε ψευδοεπιστημονικούς λόγους για να δικαιολογήσουν το μίσος τους για τους Εβραίους υποστηρίζοντας ότι ο κόσμος θα έπρεπε να απεχθάνεται τους Εβραίους όχι εξαιτίας της θρησκείας τους αλλά εξαιτίας της «φυλής» τους.

Η έκδοση το 1855 του έργου *Essai sur l'inégalité des races humaines* (Πραγματεία για την ανισότητα των ανθρώπινων φυλών) του Αρτύρ ντε Γκομπινό παρείχε οιονεί πνευματική στήριξη στην αντίληψη ότι οι άνθρωποι θα μπορούσαν να διαφοροποιούνται μεταξύ τους με βάση τη φυλή και ότι μερικές «φυλές» ήταν ανώτερες από άλλες.²⁰ Ο ντε Γκομπινό, ο οποίος είχε λάβει εκπαίδευση διπλωμάτη και όχι επιστήμονα, παρουσίαζε έναν κόσμο στον οποίο υπήρχαν τρεις φυλές, «η μαύρη, η κίτρινη και η λευκή» φυλή. Από αυτές τις φυλές «η νεγροειδής είναι η κατώτερη και τοποθετείται στη βάση της κλίμακας». Η κίτρινη φυλή ήταν «σαφώς ανώτερη από τη μαύρη», αλλά «δε θα μπορούσε να δημιουργήσει καμία πολιτισμένη κοινωνία, δε θα μπορούσε να παρέχει στην κοινωνία την πνευματική δύναμή της ή να θέσει σε κίνηση τις πηγές της ομορφιάς και της δράσης». Στην κορυφή της φυλετικής ιεραρχίας ήταν η «λευκή φυλή». Η λευκή φυλή διαθέτει «αξιοσημείωτη, ακόμη και ακραία αγάπη για την ελευθερία». Έτσι, «το δίδαγμα της ιστορίας» ήταν ότι «όλοι οι πολιτισμοί προέρχονται από τη λευκή φυλή, κανένας πολιτισμός δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τη βοήθειά της και η κοινωνία μπορεί να προοδεύσει και να μεγαλουργήσει μόνον εφόσον προστατεύει το αίμα της ευγενούς ομάδας η οποία τη δημιούργησε...». Ο ντε Γκομπινό πίστευε επίσης ότι όλοι οι ευρωπαϊκοί «πολιτισμοί», στους οποίους συμπεριελάμβανε τον πολιτισμό των «γερμανικών φυλών», είχαν δημιουργηθεί, «τουλάχιστον εν μέρει», από την ομάδα των αποκαλούμενων «Αρίων», οι οποίοι είχαν μεταναστεύσει στην Ευρώπη από την Ινδία.

Ο Χιούστον Στιούαρτ Τσάμπερλαιν, συγγραφέας γεννημένος στην Αγγλία, ο οποίος αργότερα πολιτογραφήθηκε Γερμανός, εισήγαγε σε αυτή την αντίληψη μια αντισημιτική διάσταση με το έργο του *Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts* (Τα θεμέλια του δέκατου ένατου αιώνα), που εκδόθηκε το 1899. Το βιβλίο απέκτησε μεγάλο αναγνωστικό κοινό και όχι

μόνο στη Γερμανία. Στην ενθουσιώδη Εισαγωγή στην αγγλική έκδοση του έργου ο Λόρδος Ριντσντέιλ έγραφε ότι το βιβλίο «πολύ σύντομα θεωρήθηκε ένα από τα αριστουργήματα του αιώνα» και ότι τώρα «οι καρποί των γνώσεων και της ευρυμάθειας» του Τσάμπερλαιν «είχαν ωριμάσει για το καλό του κόσμου». ²¹ Ο Τσάμπερλαιν υποστήριζε ότι, ενώ οι Άριοι εκπροσωπούσαν το υπέρτατο ιδανικό, οι Εβραίοι ενσάρκωναν το ακριβώς αντίθετο. Παρότι μπορεί να ήταν δύσκολο να ξεχωρίσεις με την πρώτη ματιά κάποιους Εβραίους από τους Αρίους, η πραγματικότητα ήταν πως όλοι οι Εβραίοι ήταν ένας «ξένος ασιατικός λαός», ο οποίος είχε «αποκτήσει με τα πιο αχρεία μέσα τεράστιο πλούτο». ²² Ωστόσο, επειδή μόνο οι Εβραίοι και η γερμανική φυλή είχαν καταφέρει να διατηρηθούν «καθαροί», αυτό είχε ως συνέπεια οι δύο αυτές «φυλές», η αρία φυλή και η εβραϊκή φυλή, να βρίσκονται σε σκληρή αντιμαχία μεταξύ τους για το ποια θα υπερισχύσει.

Ο Τσάμπερλαιν και ο Χίτλερ είχαν φυσικά πολλά κοινά. Όταν συναντήθηκαν το 1923, ο Τσάμπερλαιν έλεγε ότι χάρη στη συνάντηση «η ψυχική του διάθεση» μεταβλήθηκε «διαμιάς». ²³ Σε ανταπόδοση οι ναζιστές υιοθέτησαν τον Τσάμπερλαιν ως δικό τους. Τον Σεπτέμβριο του 1925 η ναζιστική εφημερίδα *Völkischer Beobachter* δημοσίευσε ένα εκτενές αφιέρωμα στα εβδομηκοστά γενέθλια του Τσάμπερλαιν, και το έργο του *Τα θεμέλια του δέκατου ένατου αιώνα* έγινε εμβληματικό.

Πολλοί άνθρωποι, ιδίως εκείνοι για τους οποίους ο Τσάμπερλαιν και ο ντε Γκομπινό έλεγαν ότι ήταν «ανώτεροι», γοητεύτηκαν από αυτή τη φυλετική θεωρία. Η άποψη ότι η αξία ενός ατόμου μπορούσε να εκτιμηθεί με βάση την εξωτερική εμφάνισή του αποδείχθηκε ελκυστική. Στο δημοφιλές γερμανικό μυθιστόρημα *Helmut Harringa* (1910) ένας δικαστής δεν αποδέχεται ότι ο Χαρρίνγκα θα μπορούσε να είναι ένοχος, επειδή φαινόταν πολύ αγνός. ²⁴ Ο Χάινριχ Χίμμερ, ο ραϊχσφύρερ των Ες-Ες, φαίνεται ότι πήρε πολύ στα σοβαρά αυτή την άποψη. Το 1938, στη διάρκεια επίσκεψής του σε μονάδα των Ες-Ες, ένας στρατιώτης τράβηξε την προσοχή του λόγω της «εμφάνισής» του. Απλώς λόγω της εμφάνισής του ο Χίμμερ έκρινε ότι αυτός ο στρατιώτης ήταν «ικανός, Γερμανός με αγνό αίμα». Αφού ερευνήσε το παρελθόν του στρατιώτη, ο Χίμμερ ζήτησε την προαγωγή του. ²⁵

Πρέπει να προσθέσουμε ακόμη ένα στοιχείο σε αυτό το τοξικό μείγμα του «παραδοσιακού» αντισημιτισμού, του *völkisch* αντισημιτισμού και του «φυλετικού» αντισημιτισμού: την εμφάνιση του κινήματος της ευγονικής. Η λέξη «ευγονική» επινοήθηκε από τον Άγγλο επιστήμονα Φράνσις Γκάλτον. Το 1869 στο έργο του *Κληρονομική μεγαλοφυΐα* ο Γκάλτον

υποστήριζε ότι το βασικό ερώτημα στο οποίο έπρεπε να απαντήσει η κοινωνία ήταν απλό: Σε ποιους θα επιτρεπόταν να αποκτούν παιδιά; Ο Γκάλτον έγραφε ότι με την «προσεκτική επιλογή» θα μπορούσε «να παραχθεί μια εξαιρετικά χαρισματική φυλή ανθρώπων μέσω σωστών γάμων για αρκετές διαδοχικές γενιές». Η κοινωνία έπρεπε να αντιληφθεί ότι «κάθε γενιά επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τα χαρακτηριστικά της γενιάς που ακολουθεί» και έτσι είχε το καθήκον «απέναντι στην ανθρωπότητα να εξετάζει το εύρος αυτής της δύναμής της και να την αξιοποιεί με τρόπο ο οποίος θα είναι συνετός απέναντι στον εαυτό της αλλά και στον μέγιστο βαθμό επωφελής για τους μελλοντικούς κατοίκους της Γης».²⁶

Ο Γκάλτον δεν υποστήριξε ποτέ ότι πρέπει να εμποδίζονται διά της βίας ορισμένοι άνθρωποι να αποκτούν παιδιά, όμως άλλοι υποστήριξαν αυτή την άποψη. Το 1895 ο Άλφρεντ Πλετς, Γερμανός υποστηρικτής της ευγονικής ή της «φυλετικής υγιεινής», όπως την αποκαλούσε, τάχθηκε υπέρ της δυνατότητας να αποφασίζουν οι γιατροί αν κάποιο μωρό θα έπρεπε να ζήσει ή να πεθάνει με βάση τη φυλετική αξία του. Έλεγε επίσης ότι «οι υποστηρικτές της φυλετικής υγιεινής θα έχουν ελάχιστες αντιρρήσεις για τον πόλεμο, αφού τον θεωρούν ένα από τα μέσα με τα οποία τα έθνη αγωνίζονται για την ύπαρξή τους». Πρότεινε επίσης στη διάρκεια της μάχης οι «κατώτεροι άνθρωποι» να χρησιμοποιούνται ως «τροφή για τα κανόνια» και να τοποθετούνται σε θέσεις υψηλού κινδύνου.²⁷

Πολλοί από τους πρωτοπόρους του κινήματος της ευγονικής δεν ήταν αντισημίτες –για παράδειγμα, ο Πλετς θεωρούσε ότι οι Εβραίοι ήταν «φυλετικά Άριοι»–, αλλά τα κηρύγματά τους είχαν τεράστια χρησιμότητα για τους αντισημίτες. Η άποψη ότι η «φυλετική υγιεινή» ήταν κεντρικής σημασίας για την υγεία ενός έθνους, σε συνδυασμό με την άποψη του Χιούστον Τσάμπερλαιν σύμφωνα με την οποία οι Εβραίοι αποτελούσαν φυλετική απειλή για τον «άριο» λαό, πρόσθεσε ένα δυνητικά καταστροφικό στοιχείο στο αντισημιτικό μείγμα. Ο παραδοσιακός αντισημιτισμός βασιζόταν στη θρησκεία. Αν οι Εβραίοι προσηλυτίζονταν στον χριστιανισμό, είχαν τη δυνατότητα να γλιτώσουν από τις διώξεις. Όμως η άποψη ότι η «εβραϊκότητα» ήταν εγγενής στο άτομο, ότι υπήρχε στο αίμα, όπως κατέληξαν να πιστεύουν οι ναζί, σήμαινε ότι δεν υπήρχε κανένας τρόπος διαφυγής. Η «φυλή» κάποιου, την οποία δεν ήλεγχε κανείς, ήταν το πεπρωμένο του. Κάποιος θα μπορούσε να είναι ο πιο καλός και γενναϊόδωρος άνθρωπος, αλλά αν η «φυλή» του θεωρούνταν κατώτερη ή επικίνδυνη, τότε κινδύνευε να υποστεί διώξεις.

Στην επιστολή του τον Σεπτέμβριο του 1919 ο Χίτλερ δήλωσε ρητά ότι

«οι Εβραίοι είναι αναμφίβολα φυλή και όχι θρησκευτική κοινότητα». Αυτή η άποψη ήταν θεμελιώδης όσον αφορά τις αντισημιτικές αντιλήψεις του. Για τον Χίτλερ σήμαινε ότι το ζήτημα του ποια θρησκεία ασπάζονταν οι «Εβραίοι» δεν είχε σημασία, εφόσον «δύσκολα μπορεί να βρεθεί φυλή που τα μέλη της να ανήκουν αποκλειστικά σε μία μόνο θρησκεία».

Ωστόσο, παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειές τους να βρουν έναν τρόπο να εντοπίζουν το εβραϊκό «αίμα», οι ναζί δεν κατάφεραν φυσικά να βρουν έναν επιστημονικό τρόπο για να καθορίζουν αν κάποιος ήταν μέλος ή όχι της εβραϊκής «φυλής». Ως αποτέλεσμα, από τη στιγμή που οι ναζί άρχισαν να ασχούν διώξεις και τελικά να εξοντώνουν τους Εβραίους, ήταν υποχρεωμένοι να χρησιμοποιούν έναν τρόπο καθορισμού της «εβραϊκότητας» με βάση θρησκευτικά κριτήρια. Εκτιμούσαν αν κάποιος ήταν Εβραίος ή όχι με βάση το πόσοι παππούδες και γιαγιάδες του ασπάζονταν την εβραϊκή πίστη. Εντούτοις, οι ναζί εξακολουθούσαν να πιστεύουν ότι οι Εβραίοι ήταν «φυλή» και όχι «θρησκεία». Σύμφωνα με την κοσμοαντίληψη του Χίτλερ η πρωτοκαθεδρία της «φυλής» κατείχε τόσο κεντρική θέση στην ανθρώπινη ιστορία που δε θα επέτρεπε σε καμία επιστήμη να μπει εμπόδιο στον τρόπο σκέψης του.

Σε αυτό το σημείο είναι αναγκαία μια διευκρίνιση. Με δεδομένο ότι στη Γερμανία οι αντισημιτικές αντιλήψεις προηγήθηκαν της εμφάνισης του Χίτλερ και των ναζί ως πολιτικής δύναμης, θα ήταν εύκολο να υποθέσουμε ότι μια ευθεία γραμμή οδήγησε από το μίσος για τους Εβραίους πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο στο Τρίτο Ράιχ και στο Ολοκαύτωμα, ότι οι φρικαλεότητες που θα ακολουθούσαν ήταν κατά κάποιον τρόπο αναπόφευκτες. Ωστόσο, μια τέτοια άποψη είναι εσφαλμένη για δύο λόγους. Πρώτον, παρά τον ιδεολογικό φανατισμό τους, τα γερμανικά αντισημιτικά κόμματα δεν κατάφεραν να πείσουν την υπόλοιπη χώρα να τα υποστηρίξει. Σύμφωνα με έναν υπολογισμό, το 1893 στο Ράιχσταγκ υπήρχαν μόλις δεκαέξι εκλεγμένοι εκπρόσωποι αντισημιτικών ομάδων συν δώδεκα περίπου βουλευτές άλλων κομμάτων οι οποίοι υποστήριζαν τις απόψεις τους.²⁸ Η συντριπτική πλειοψηφία των Γερμανών ψηφοφόρων, το 95%, δεν ήταν διατεθειμένη να υποστηρίξει στις κάλπες κόμματα που εξέφραζαν αναφανδόν αντισημιτικές απόψεις.

Φυσικά αυτές οι στατιστικές δεν αποκαλύπτουν τις λανθάνουσες προκαταλήψεις εναντίον των Εβραίων. Με δεδομένο τον βασισμένο στον χριστιανισμό αντισημιτισμό ο οποίος καλλιεργούνταν επί αιώνες στη Γερμανία, θα πρέπει να υπήρχαν αρκετές λανθάνουσες προκαταλήψεις. Όμως εκείνη την περίοδο και σε πολλές άλλες χώρες της Ευρώπης υπήρχαν στοιχεία αντισημιτισμού. Πράγματι ο δεύτερος λόγος για τον οποίο

δε θα πρέπει να υπερτονίζουμε τον γερμανικό αντισημιτισμό είναι ότι αν ζούσατε στις αρχές του 20ού αιώνα και σας ζητούσαν να προβλέψετε ποια χώρα θα εφαρμόζε πολιτική εξόντωσης των Εβραίων, είναι εξαιρετικά απίθανο να επιλέγατε τη Γερμανία. Το πιθανότερο είναι ότι θα επιλέγατε τη Ρωσία. Πράγματι, πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο η αντισημιτική βία την οποία υφίσταντο οι Ρώσοι Εβραίοι ήταν φρικτή. Σε ένα πογκρόμ (που είναι ρωσική λέξη) εναντίον των Εβραίων του Κισινάου τον Απρίλιο του 1903 εκατοντάδες σπίτια και καταστήματα καταστράφηκαν και σαράντα εννιά Εβραίοι δολοφονήθηκαν. Κατηγόρησαν τότε ψευδώς και γελοιωδώς τους Εβραίους ότι σκότωναν παιδιά για να χρησιμοποιούν το αίμα τους στην παρασκευή του άρτου για το Πάσχα. Δύο χρόνια αργότερα, τον Οκτώβριο του 1905, στην Οδησό καταστράφηκαν περίπου χίλια εξακόσια σπίτια Εβραίων και σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν αρκετές χιλιάδες Εβραίοι.²⁹ Αυτά είναι μόνο δύο παραδείγματα πολυάριθμων δολοφονικών επιθέσεων εναντίον Εβραίων στη Ρωσία αυτή την περίοδο. Από το 1880 έως το ξέσπασμα του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου συνολικά περίπου δύο εκατομμύρια Εβραίοι διέφυγαν από τη Ρωσία αναζητώντας αλλού καλύτερη και ασφαλέστερη ζωή. Την ίδια περίοδο δε συνέβη τίποτα παρόμοιο στη Γερμανία. Οι Γερμανοί Εβραίοι θα διάβαζαν για τις δολοφονικές επιθέσεις στην Οδησό και στο Κισινάου και θα θεωρούσαν τους εαυτούς τους τυχερούς που ζούσαν σε μια πολιτισμένη χώρα στην οποία δε συνέβαιναν τέτοιες βαρβαρότητες.

Είναι δυσκολότερο να εκτιμήσουμε με ακρίβεια τη στάση του Χίτλερ απέναντι στους Εβραίους πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Από το 1908 έως το 1913 ζούσε στη Βιέννη και θαύμαζε τον δήμαρχό της, τον Καρλ Λουέγκερ, φανατικό αντισημίτη, ο οποίος ισχυριζόταν ότι η επιρροή την οποία ασκούσαν οι Εβραίοι στον Τύπο και στο κεφάλαιο ισοδυναμούσε με «τη φρικτότερη τρομοκρατία» και ότι ήθελε να απελευθερώσει τους χριστιανούς από την «κυριαρχία των Εβραίων».³⁰ Ο Λουέγκερ πίστευε επίσης ότι οι Εβραίοι ήταν ο «μεγαλύτερος εχθρός του γερμανικού λαού».³¹ Όμως είναι υπό συζήτηση αν εκείνη την περίοδο ο Χίτλερ εξέφραζε τέτοιες απόψεις. Αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι ήταν διατεθειμένος να κάνει δουλειές με Εβραίους εμπόρους όταν πουλούσε τους πίνακές του στη Βιέννη.³² Ίσως, όπως υποστηρίζει ένας κορυφαίος ιστορικός, ήταν απλώς «πραγματιστής» στις σχέσεις του με τους Εβραίους, παρότι είχε διαποτιστεί με τον βιεννέζικο αντισημιτισμό.³³ Όμως δεν μπορούμε να ξέρουμε με σιγουριά.

Ωστόσο, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι ο Χίτλερ υποστήριξε ολόθερμα την υπόθεση της Γερμανίας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και άρπα-

ξε την ευκαιρία να συμμετάσχει στη σύγκρουση. Τον Αύγουστο του 1914 ζήτησε να ενταχθεί σε ένα βαυαρικό σύνταγμα και έτσι κατατάχθηκε στον γερμανικό και όχι στον αυστριακό στρατό. Ο Χίτλερ ήταν φανατικός παγγερμανιστής και, παρότι είχε γεννηθεί Αυστριακός, θεωρούσε τον εαυτό του πρώτα και πάνω από όλα Γερμανό. Ήταν γενναίος στρατιώτης και κέρδισε το παράσημο του Σιδηρού Σταυρού Πρώτης Τάξεως. Στη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου φορούσε αυτό το παράσημο στο αμπέχονό του. Όμως ο Χίτλερ δεν ανέφερε ότι ένας Εβραίος αξιωματικός, ο Χούγκο Γκούτμαν, είχε προτείνει την παρασημοφόρησή του.³⁴

Το 1916 η εξέλιξη του πολέμου δεν ήταν η αναμενόμενη για τους Γερμανούς. Στη γραμμή του μετώπου η κατάσταση είχε οδηγηθεί σε αδιέξοδο και στο εσωτερικό της χώρας εμφανίστηκε έλλειψη τροφίμων. Αποκαλύφθηκε ότι ήταν φαντασίωση η άποψη για ταχεία νίκη, στην οποία στηρίζονταν τα σχέδια του γερμανικού Γενικού Επιτελείου. Όλοι αναζητούσαν κάποιον για να του επιρρίψουν την ευθύνη για τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε η Γερμανία και πολλοί άρχισαν να κατηγορούν τους Εβραίους. Ο Πρώσος υπουργός Πολέμου ισχυρίστηκε ότι το υπουργείο του δεχόταν «συνεχώς» παράπονα εκ μέρους του «πληθυσμού γενικά», σύμφωνα με τα οποία «πολυάριθμοι άνδρες της ισραηλιτικής πίστης» απέφυγαν το καθήκον να υπηρετήσουν στο μέτωπο.³⁵ Έτσι, έγινε απογραφή για να καθοριστεί πόσοι Εβραίοι συμμετείχαν στον πόλεμο. Τα αποτελέσματα της έρευνας δε δημοσιεύτηκαν ποτέ επισήμως. Υπήρχε η υποψία πως, όταν οι γερμανικές αρχές ανακάλυψαν ότι τα στοιχεία τα οποία είχαν συγκεντρώσει έδειχναν ότι οι Γερμανοί Εβραίοι είχαν ισότιμη συνεισφορά στα βάρη του πολέμου, απέκρυψαν τα αποτελέσματα, προκειμένου να μην μπορούν οι Εβραίοι να απαλλαγούν από την ψευδή κατηγορία.

Στην πραγματικότητα, οι Γερμανοί Εβραίοι κατατάσσονταν στον στρατό στην ίδια αναλογία με τους μη Εβραίους. Εντούτοις, εξακολούθησε να διαδίδεται το ψέμα ότι οι Εβραίοι δεν εκπλήρωναν το καθήκον τους απέναντι στην Πατρίδα. Για παράδειγμα, τη δεκαετία του 1920 η εφημερίδα *Der Schild* δημοσίευσε μια απίστευτη ιστορία σύμφωνα με την οποία «κοντά στη γραμμή του μετώπου εγκαταστάθηκε κινητό νοσοκομείο για τους Εβραίους, το οποίο ήταν τέλεια εξοπλισμένο με τα πιο σύγχρονα ιατρικά μηχανήματα και διέθετε προσωπικό που αποτελούνταν αποκλειστικά από Εβραίους. Μετά από αναμονή οκτώ εβδομάδων παρείχε ιατρική φροντίδα στον πρώτο ασθενή, ο οποίος έφτασε ουρλιάζοντας από τον πόνο επειδή μια γραφομηχανή είχε πέσει στο πόδι του».³⁶

Δεν ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία που οι Εβραίοι γίνονταν ο απο-

διοπομπαίος τράγος. Το 1916 ο Βάλτερ Ρατενάου, επιφανής Εβραίος βιομήχανος και πολιτικός, έγραφε προφητικά σε έναν φίλο του: «Όσο περισσότεροι Εβραίοι σκοτώνονται [εν δράσει] σε αυτόν τον πόλεμο, τόσο πιο πεισματικά οι εχθροί τους θα αποδεικνύουν ότι όλοι οι Εβραίοι μένουν μακριά από το μέτωπο, προκειμένου να επιδίδονται σε κερδοσκοπία εκμεταλλευόμενοι τον πόλεμο. Το μίσος θα διπλασιαστεί και θα τριπλασιαστεί».³⁷

Οι συνθήκες υπό τις οποίες έληξε για τη Γερμανία ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος παρείχαν στους αντισημίτες περισσότερες ευκαιρίες για να κατηγορήσουν τους Εβραίους. Πρώτον, επειδή αμέσως μετά την ανακωχή τον Νοέμβριο του 1918 υπήρξε μια σοσιαλιστική εξέγερση. Η εφημερίδα *Ruhr-Echo* ανέφερε: «Η κόκκινη σημαία πρέπει να κυματίζει νικηφόρα σε ολόκληρη τη Γερμανία. Η Γερμανία πρέπει να γίνει δημοκρατία των σοβιέτ και από κοινού με τη Ρωσία το εφιαλτήριο για την επερχόμενη νίκη της παγκόσμιας επανάστασης και του παγκόσμιου σοσιαλισμού».³⁸ Τον Απρίλιο του 1919 οι επαναστάτες ανακήρυξαν «Σοβιετική Δημοκρατία» στη Βαυαρία. Οι κομμουνιστές, υπό την ηγεσία του Όιγκεν Λεβινέ, επιχείρησαν να επιβάλουν ακραίες σοσιαλιστικές πολιτικές στο Μόναχο και πήραν ακριβώς διαμερίσματα από τους ιδιοκτήτες τους για να στεγάσουν τους φτωχούς. Έκαναν επίσης χρήση βίας για να πετύχουν τους στόχους τους: στις 30 Απριλίου δολοφονήθηκαν δέκα κρατούμενοι. Τον Μάιο του 1919 δεξιές παραστρατιωτικές ομάδες, τα Freikorps, προήλασαν διαμέσου της Βαυαρίας, εισέβαλαν στο Μόναχο και νίκησαν τους κομμουνιστές. Πήραν αιματηρή εκδίκηση από τους επαναστάτες σκοτώνοντας περισσότερους από χίλιους.

Μερικοί σημαντικοί κομμουνιστές επαναστάτες ήταν Εβραίοι. Έτσι, νέοι άνδρες, όπως ο Φρίντολιν φον Σπάουν, που εντάχθηκαν στα Freikorps αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, θεώρησαν ότι ήταν εύκολο να δικαιολογήσουν τον αντισημιτισμό τους συνδέοντας με χοντροκομμένο τρόπο τους Εβραίους με τον κομμουνισμό. «Οι άνθρωποι που στάλθηκαν στη Βαυαρία για να συγκροτήσουν καθεστώς συμβουλίων [σοβιέτ] ήταν σχεδόν όλοι τους Εβραίοι», λέει ο φον Σπάουν. «Φυσικά γνωρίζαμε επίσης από τη Ρωσία ότι οι Εβραίοι κατείχαν πολύ σημαντική θέση. Έτσι, στη Γερμανία κυριάρχησε βαθμιαία η εντύπωση ότι ο μπολσεβικισμός και ο ιουδαϊσμός είναι σχεδόν το ίδιο πράγμα».³⁹

Οι Εβραίοι δεν κατηγορούνταν μόνο ότι προσπαθούσαν να οργανώσουν κομμουνιστική επανάσταση στη Γερμανία. Κατηγορούνταν επίσης για την ήττα στον πόλεμο, για την κατάλυση του παλιού πολιτικού συστήματος που βασιζόταν στον κείμενο, ότι συμφώνησαν με τους όρους της

μισητής συνθήκης ειρήνης των Βερσαλλιών και ότι συμμετείχαν στην κυβέρνηση της Βαϊμάρης, υπό την οποία εμφανίστηκε υπερπληθωρισμός στις αρχές της δεκαετίας του 1920.

Οι αντισημίτες έκαναν λόγο για υποτιθέμενη συμμετοχή των Εβραίων σε όλα αυτά τα επίμαχα ζητήματα. Για παράδειγμα, έλεγαν ότι ο Εβραίος δικηγόρος Χούγκο Πρόις είχε συντάξει το Σύνταγμα της Βαϊμάρης, ότι ο Εβραίος πολιτικός Χούγκο Χάαζε ήταν πρόεδρος του Ανεξάρτητου Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος το 1917, ότι ένας άλλος Εβραίος πολιτικός, ο Όττο Λάντσμπεργκ, είχε μεταβεί στις Βερσαλλίες ως υπουργός Δικαιοσύνης και είχε ενημερωθεί για τις απαιτήσεις των Συμμάχων στη διάσκεψη ειρήνης μετά τον πόλεμο· και ότι ο Εβραίος βιομήχανος Βάλτερ Ρατενάου όχι μόνο είχε εργαστεί στο Υπουργείο Πολέμου στη διάρκεια της σύγκρουσης, αλλά και είχε διατελέσει αργότερα υπουργός Εξωτερικών στην κυβέρνηση της Βαϊμάρης.

Τα παραπάνω δεδομένα ήταν πραγματικά, αλλά δεν αντανακλούσαν το σύνολο της αλήθειας. Όχι μόνο ήταν παράλογο να θεωρούνται οι Εβραίοι πολιτικοί αποκλειστικά υπεύθυνοι για συλλογικές αποφάσεις στις οποίες είχαν συμμετάσχει μαζί με άλλους, αλλά και οποιαδήποτε προσπάθεια να «κατηγορηθούν» αυτοί οι άνθρωποι ως άτομα κατέρρευσε υπό το φως της εξέτασης των γεγονότων. Για παράδειγμα, ενώ ήταν αλήθεια ότι ο Χούγκο Πρόις συμμετείχε στην κατάρτιση του Συντάγματος της Βαϊμάρης, η τελική εκδοχή του Συντάγματος δεν ήταν δική του και περιελάμβανε διατάξεις τις οποίες δεν είχε συντάξει ο Πρόις. Επίσης, ενώ ο Όττο Λάντσμπεργκ άκουσε τις απαιτήσεις των Συμμάχων στις Βερσαλλίες, οι αντισημίτες δεν ανέφεραν ποτέ ότι ήταν τόσο αντίθετος με τη συνθήκη σε σημείο να παραιτηθεί. Όσον αφορά τον Χούγκο Χάαζε και τον Βάλτερ Ρατενάου, και οι δύο δολοφονήθηκαν λίγο μετά τον πόλεμο, ο Χάαζε το 1919 και ο Ρατενάου το 1922, έτσι δύσκολα θα μπορούσαν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για οποιεσδήποτε μεταγενέστερες πολιτικές ανεπάρκειες στο κράτος της Βαϊμάρης.

Όμως οι προκαταλήψεις λειτουργούν μόνο αν κάποια γεγονότα αγνοούνται και άλλα γεγονότα διογκώνονται, και πολλοί Γερμανοί δεν είχαν καμία διάθεση να αμβλύνουν τη συναισθηματική αντίδρασή τους στην άσχημη κατάσταση στην οποία βρέθηκαν. Εκατομμύρια Γερμανοί είχαν έρθει αντιμέτωποι με την έλλειψη τροφίμων λόγω του ναυτικού αποκλεισμού της Γερμανίας από τους Συμμάχους, ο οποίος παρατάθηκε μέχρι το καλοκαίρι του 1919, προκειμένου να ασκηθεί πίεση στη νέα κυβέρνηση για να υπογράψει τους όρους της ειρήνης. Το 1918 οι Γερμανοί υπέστησαν επίσης τις συνέπειες της πανδημίας γρίπης, η οποία προκάλεσε

τεράστια δεινά και πολυάριθμους θανάτους. Με δεδομένα όλα αυτά και υπό τον φόβο για επικείμενη κομμουνιστική επανάσταση, πολλοί στράφηκαν στον αντισημιτισμό ως βολικό τρόπο για να δικαιολογήσουν τη δυστυχία τους. Ο Τέοντορ Έσενμπουργκ, για παράδειγμα, ήταν δεκατεσσάρων ετών όταν τελείωσε ο πόλεμος και θυμόταν ότι ξαφνικά ο πατέρας του «ανέπτυξε φυλετικό αντισημιτισμό χωρίς να είναι προηγουμένως αντισημίτης. Η διεθνής επανάσταση, οι διεθνείς τραπεζίτες, ο διεθνής Τύπος, τα πάντα ήταν γεμάτα Εβραίους».⁴⁰

Σε αυτό το υπόβαθρο ενός χαμένου πολέμου και μιας τεράστιας δυσσάρεσκειας θα αναδυόταν στον νότο της Γερμανίας μια νέα πολιτική δύναμη, το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα ή, εν συντομία, οι ναζί.

2

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΩΝ NAZI (1919-1923)

Το ναζιστικό κόμμα γεννήθηκε έπειτα από μια ριζική αλλαγή στο γερμανικό πολιτικό περιβάλλον. Πλέον οι Γερμανοί αντισημίτες θεωρούσαν τους Εβραίους υπεύθυνους για ακόμη περισσότερα προβλήματα από ό,τι πριν από τον πόλεμο, αλλά και το μίσος τους απέκτησε μια εντελώς νέα διάσταση.

Το 1912 ο ηγέτης των παγγερμανιστών, Χάινριχ Κλας, είχε τιτλοφορήσει το έργο του με το οποίο επετίθετο εναντίον των Εβραίων *Αν ήμουν κάιζερ*. Ο Κλας φανταζόταν ότι οι αλλαγές τις οποίες ζητούσε θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν εντός του υφιστάμενου πολιτικού συστήματος, επικεφαλής του οποίου ήταν ο κάιζερ. Όμως το 1919 ήταν αδιανόητο κάποιος κορυφαίος αντισημίτης να τιτλοφορήσει ένα νέο έργο εναντίον των Εβραίων «Αν ήμουν πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης». Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι οι αντισημίτες δεν πίστευαν πως η κυβέρνηση αποτελούσε μέσο με το οποίο θα μπορούσε να επιδιωχθεί η λύση του εβραϊκού «προβλήματος», αλλά θεωρούσαν την κυβέρνηση μέρος του εβραϊκού «προβλήματος».

Εν μέσω όλης αυτής της δυσαρέσκειας οι αντισημιτικές ομάδες ανθούσαν. Η ισχυρότερη ήταν η ομοσπονδία *Deutschvölkischer Schutz- und Trutzbund* (Γερμανική Ομοσπονδία Άμυνας και Εθνικής Προστασίας), που ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 1919. Το 1922 η ομοσπονδία αριθμούσε εκατόν πενήντα χιλιάδες μέλη και όλα τα μέλη είχαν αποδεχθεί το καταστατικό της, το οποίο καλούσε στην «απομάκρυνση» της «ολέθριας και καταστροφικής επιρροής των Εβραίων».¹

Ιδίως η Βαυαρία ήταν εύφορο έδαφος για την εμφάνιση πληθώρας ριζοσπαστικών αντισημιτικών ομάδων. Για παράδειγμα, στο Μόναχο η Εταιρεία της Θούλης απαιτούσε κάθε υποψήφιο μέλος της να ορκίζεται ότι «στις φλέβες του ή στις φλέβες της συζύγου του» δεν έρεε «καθόλου εβραϊκό ή έγχρωμο αίμα».² Από τη στιγμή που πληρούσαν αυτές τις προϋποθέσεις συμμετοχής, τα μέλη της εταιρείας βομβαρδίζονταν από τη ρητορική του ιδρυτή της, του Ρούντολφ Φράιχερ φον Ζεμπόττεντορφ. Μετά την ήττα του γερμανικού στρατού τον Νοέμβριο του 1918 οι απόψεις του έγιναν ιδιαίτερα δυσοίωτες. Τώρα ο φον Ζεμπόττεντορφ διακήρυσσε ότι «ο θανάσιμος εχθρός μας, η φυλή του Ιούδα, βρίσκεται στην εξουσία. Δε γνωρίζουμε τι θα προκύψει από αυτό το χάος. Μπορούμε να μαντέψουμε. Θα έρθει η εποχή της μάχης, των σκληρών δοκιμασιών, η ώρα του κινδύνου! Εμείς που συμμετέχουμε σε αυτή τη μάχη κινδυνεύουμε, γιατί ο εχθρός τρέφει για μας το απύθμενο μίσος της εβραϊκής φυλής. Ήρθε η ώρα να ισχύσει το οφθαλμόν αντί οφθαλμού, οδόντα αντί οδόντος ... Τώρα, αδελφοί και αδελφές, τελείωσε η εποχή των στοχαστικών ομιλιών, των συναντήσεων και των γιορτών! Τώρα ήρθε η ώρα να πολεμήσουμε και θέλω να πολεμήσουμε και θα πολεμήσουμε! Θα πολεμήσουμε μέχρι να θριαμβεύσει η σβάστικα [το σύμβολο της Εταιρείας της Θούλης] ... Τώρα πρέπει να μιλούμε για το Γερμανικό Ράιχ, τώρα πρέπει να λέμε ότι ο Εβραϊός είναι ο θανάσιμος εχθρός μας...».³

Ένα άλλο ηγετικό στέλεχος της Εταιρείας της Θούλης ήταν ένας αλκοολικός πενηντάρης θεατρικός συγγραφέας, ο Ντίτριχ Έκαρτ, ο οποίος θα ασκούσε σημαντική επιρροή στον τριαντάχρονο Αδόλφο Χίτλερ. Ο Έκαρτ ήταν φανατικός αντισημίτης. Ήταν κυρίως γνωστός για τη διασκευή του έργου του Ίψεν Πέερ Γκυντ, στην οποία μετέτρεψε τα τρολ σε καρικατούρες Εβραίων.⁴ Ένα άλλο θεατρικό έργο του Έκαρτ, το *Familienvater*, ήταν η ιστορία ενός θαρραλέου δημοσιογράφου που προσπάθησε να παρουσιάσει τη φθοροποιό δύναμη των Εβραίων στα μέσα ενημέρωσης. Ο δημοσιογράφος είχε γράψει ένα θεατρικό έργο για να προειδοποιήσει το κοινό για τον κίνδυνο τον οποίο αντιπροσώπευαν οι Εβραίοι, αλλά οι Εβραίοι χρησιμοποίησαν την επιρροή τους προκειμένου το έργο να αποτύχει. Όταν το έργο του Έκαρτ, που μιλάει για έναν αποτυχημένο θεατρικό συγγραφέα του οποίου το έργο ναυάγησε εξαιτίας των Εβραίων, σημείωσε παρόμοια αποτυχία, ο Έκαρτ κατηγορήσε, όπως ήταν αναμενόμενο, τους Εβραίους για την αποτυχία του, γεγονός που θα ήταν κωμικό, αν η όλη ιστορία δεν ήταν τόσο ζοφερή.⁵ Για τον Έκαρτ το «εβραϊκό ζήτημα» ήταν «το ζήτημα που περιλαμβάνει στην πραγματικότητα όλα τα άλλα ζητήματα. Τίποτα πάνω στη Γη δε θα παρέμενε σκοτεινό,

αν κάποιος μπορούσε να ρίξει φως στο μυστήριό του».⁶ Επιπλέον, ο Έκαρτ έγραφε ότι «κανένας λαός στον κόσμο» δε θα άφηνε τους Εβραίους ζωντανούς, αν κατανοούσε τις απόψεις του ίδιου: «Αν έβλεπε ξαφνικά τι είναι ο Εβραίος και τι θέλει, θα τον στραγγάλιζε την ίδια στιγμή ουρλιάζοντας από τρόμο».⁷

Ο Έκαρτ υποστήριζε μια μικρή πολιτική ομάδα στο Μόναχο, το Γερμανικό Εργατικό Κόμμα, που είχε χαλαρούς δεσμούς με την Εταιρεία της Θούλης, και μέσω αυτής της σχέσης ο Έκαρτ και ο Χίτλερ ανέπτυξαν έναν ιδιαίτερο δεσμό. Στις 12 Σεπτεμβρίου 1919, μία εβδομάδα προτού στείλει την επιστολή του στην οποία παρουσίαζε τους λόγους του αντισημιτισμού του, ο Χίτλερ παρευρέθηκε σε μια συνάντηση του Γερμανικού Εργατικού Κόμματος σε μπιραρία του Μονάχου. Αυτό το κόμμα ήταν μία από τις πολλές μικρές βουαρικές πολιτικές ομάδες της άκρας δεξιάς. Όλες αυτές οι ομάδες είχαν υιοθετήσει ουσιαστικά το ίδιο σενάριο. Οι Γερμανοί στρατιώτες είχαν ηττηθεί επειδή τους είχαν «μαχαιρώσει πίσωπλάτα» Εβραίοι κερδοσκόποι που εργάζονταν στα μετόπισθεν, και οι Εβραίοι είχαν οργανώσει τόσο την κομμουνιστική επανάσταση όσο και τη μισητή Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Σε αυτή τη συνάντηση ο πρόεδρος του Γερμανικού Εργατικού Κόμματος, Άντον Ντρέξλερ, ο οποίος ήταν μηχανικός σιδηροδρόμων, εντόπισε τις ικανότητες του Χίτλερ. Αντιλαμβανόμενος την ικανότητα του Χίτλερ να εκφράζεται με εντυπωσιακό τρόπο, ο Ντρέξλερ τον πίεσε να ενταχθεί στο κόμμα.

Ωστόσο, τους επόμενους μήνες τη μεγαλύτερη επιρροή στην εξέλιξη του Χίτλερ την άσκησε ο Ντίτριχ Έκαρτ. Παραδόξως τα γνωρίσματα του Χίτλερ τα οποία εκτίμησε ο Έκαρτ ήταν ακριβώς εκείνα για τα οποία οι υπόλοιποι στρατιώτες στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο τον θεωρούσαν μάλλον «ιδιόμορφο».⁸ Η έλλειψη ανεκτικότητας του Χίτλερ, η ανικανότητα κοινωνικής προσαρμογής και συμμετοχής σε μια φυσιολογική συζήτηση, καθώς και η απόλυτη βεβαιότητά του ότι είχε πάντα δίκιο, όλα αυτά τα γνωρίσματα ήταν θετικά για τον Έκαρτ. Αναμφίβολα ο Έκαρτ πίστευε ότι υπήρχαν πολλοί λόγοι να αισθάνεται κανείς οργισμένος μετά την ήττα της Γερμανίας, και ο Χίτλερ ήταν η οργή προσωποποιημένη. Η οργή του, σε συνδυασμό με τις ακραίες απόψεις του για το ποιοι ήταν υπεύθυνοι για την παρούσα κατάσταση, θα μπορούσε να έχει απήχηση στο εξαγριωμένο πλήθος του Μονάχου. Πάνω από όλα το γεγονός ότι ο Χίτλερ είχε υπηρετήσει στον πόλεμο ως απλός στρατιώτης και είχε κερδίσει τον Σιδηρού Σταυρό για τη γενναιότητά του τον έκανε να ξεχωρίζει από την παλιά άρχουσα ελίτ, η οποία είχε απογοητεύσει τόσο εμφανώς το έθνος. «Το πλήθος πρέπει να παγώνει από τον τρόμο», έλεγε ο Έκαρτ.

«Δεν μπορώ να χρησιμοποιήσω κάποιον αξιωματικό. Οι άνθρωποι δεν τρέφουν πια κανέναν σεβασμό για αυτούς. Ο καλύτερος από όλους θα ήταν ένας εργάτης που μπορεί να μιλάει με ευφράδεια ... Δε χρειάζεται να είναι ευφυής. Η πολιτική είναι το πιο ηλίθιο πράγμα στον κόσμο».⁹ Όλα αυτά έκαναν τον Έκαρτ να προφητεύει για τον Χίτλερ: «Είναι ο μελλοντικός ηγέτης της Γερμανίας, μια μέρα όλος ο κόσμος θα μιλάει για αυτόν».¹⁰

Για τον Χίτλερ η σχέση του με τον Έκαρτ ήταν μια από τις στενότερες σχέσεις που είχε ποτέ με άλλον άνθρωπο. Σεβόταν τον Έκαρτ και τον λάτρευε σαν ήρωα. Έλεγε πως όταν πρωτοσυνάντησε τον Έκαρτ, «πνευματικά ήμουν σαν μωρό. Αλλά με παρηγορούσε ότι ακόμη και στην περίπτωση του Έκαρτ οι ικανότητες δεν ήταν πάντοτε έμφυτες, ότι καθετί στο έργο του ήταν αποτέλεσμα υπομονετικής και ευφυούς προσπάθειας».¹¹ Ο Χίτλερ θεωρούσε ότι ο Έκαρτ «έλαμπε στα μάτια μας σαν πολιτικός αστέρας».¹²

Αυτό το παράξενο ζευγάρι, ο φαλακρός, γερασμένος πριν την ώρα του αλκοολικός και ο κοινωνικά αδέξιος πρώην στρατιώτης, θα περνούσαν πολλές περιπέτειες μαζί μέχρι τον θάνατο του Έκαρτ τον Δεκέμβριο του 1923. Μερικές υποτιθέμενες περιπέτειες εξελίχθηκαν σε ένα είδος μύθου. Για παράδειγμα, σε μεταγενέστερες αφηγήσεις λεγόταν ότι τον Μάρτιο του 1920 πέταξαν με ένα μικρό αεροπλάνο στο Βερολίνο σε μια προσπάθεια να έρθουν σε επαφή με δεξιούς επαναστάτες οι οποίοι μόλις είχαν ανατρέψει την κυβέρνηση με το Πραξικόπημα του Καπ. Μετά από ένα ταξίδι στο οποίο πάλευαν με τα στοιχεία της φύσης και που στη διάρκειά του ο Χίτλερ έκανε εμετό έξω από το αεροπλάνο, προσγειώθηκαν στο Βερολίνο. Ο Έκαρτ παρίστανε τον επιχειρηματία και ο Χίτλερ τον βοηθό του. Για να κάνει την πλαστοπροσωπία πιο πειστική, ο Χίτλερ έφερε ψεύτικη γενειάδα. Έφθασαν μέχρι το ξενοδοχείο Adlon, τα κεντρικά γραφεία του Βόλφγκανγκ Καπ, του ηγέτη του βραχύβιου πραξικοπήματος, αλλά ο εκπρόσωπος Τύπου του Καπ τους είπε ότι ο Καπ δεν ήταν εκεί. Ο Έκαρτ κοίταξε τον αξιωματικό και είπε στον Χίτλερ ότι έπρεπε να φύγουν αμέσως, γιατί ήταν φανερό πως ο αξιωματικός ήταν Εβραίος. Στη συνέχεια ο Χίτλερ είπε πως είχε αντιληφθεί ότι το Πραξικόπημα του Καπ θα αποτύγχανε, επειδή «ο εκπρόσωπος Τύπου της κυβέρνησης του Καπ ... ήταν Εβραίος».¹³

Τρεις εβδομάδες πριν από αυτό το υποτιθέμενο ταξίδι στο Βερολίνο, που κατέληξε σε ναυάγιο, το Γερμανικό Εργατικό Κόμμα, που είχε μετονομαστεί σε Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (στην καθομιλουμένη οι ναζί), είχε δημοσιοποιήσει ένα πρόγραμμα είκοσι πέντε

σημείων στην μπιραρία Hofbräuhaus του Μονάχου. Το σημείο τέσσερα του προγράμματος, το οποίο είχαν συντάξει κατά το μεγαλύτερο μέρος του ο Χίτλερ και ο Άντον Ντρέξλερ, έλεγε: «Μόνο μέλη του έθνους μπορούν να είναι πολίτες του κράτους ... Κατά συνέπεια, κανένας Εβραίος δεν μπορεί να είναι μέλος του έθνους».¹⁴ Το προτελευταίο σημείο ανέπτυξε περαιτέρω την αντισημιτική πολιτική του κόμματος ανακοινώνοντας ότι το ναζιστικό κόμμα «αντιμάχεται το εβραϊκό-υλιστικό πνεύμα στο εσωτερικό μας και έξω από εμάς».

Τους μήνες και τα χρόνια που ακολούθησαν ο Χίτλερ διακήρυξε τις αντισημιτικές ιδέες του σε αναρίθμητες συγκεντρώσεις και συναντήσεις του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος. Έλεγε ότι «η λύση του εβραϊκού ζητήματος είναι για τους εθνικοσοσιαλιστές το κεντρικό ζήτημα» και ότι οι ναζί θα μπορούσαν να το «λύσουν» χρησιμοποιώντας αποκλειστικά «ωμή βία».¹⁵ Ισχυριζόταν επίσης ότι «ο Εβραίος καταστρέφει και πρέπει να καταστρέφει, επειδή δε διαθέτει καμία αντίληψη περί δραστηριότητας που οικοδομεί τη ζωή της κοινότητας»¹⁶ και ότι «καμία σωτηρία δεν είναι εφικτή προτού καταστεί ανίσχυρος να προκαλέσει βλάβη ο φορέας της διάσπασης, ο Εβραίος».¹⁷ Ο Χίτλερ στρεφόταν εναντίον των Εβραίων επειδή είχαν φέρει τη δημοκρατία στη Γερμανία —«η δημοκρατία εκ των πραγμάτων δεν είναι γερμανική, είναι εβραϊκή»—¹⁸ και επαναλάμβανε την παραδοσιακή αντισημιτική φαντασίωση ότι «οι Εβραίοι είναι λαός ληστών. Ο Εβραίος δεν ίδρυσε ποτέ οποιονδήποτε πολιτισμό, παρότι κατέστρεψε εκατοντάδες πολιτισμούς. Δε διαθέτει κανένα δικό του δημιούργημα το οποίο να μπορούμε να υποδείξουμε».¹⁹

Ο Χίτλερ τόνιζε στο ακροατήριό του ότι δε θα μπορούσε ποτέ να υπάρξει «καλός Εβραίος». Οι ατομικές πράξεις και τα ατομικά επιτεύγματα δεν είχαν καμία σημασία. Για τον Χίτλερ «είναι ασήμαντο αν ο Εβραίος ως άτομο είναι “αξιοπρεπής ή όχι”. Είναι φορέας εκείνων των χαρακτηριστικών που του έδωσε η Φύση και δεν μπορεί ποτέ να απαλλαγεί από αυτά τα χαρακτηριστικά. Και για εμάς είναι βλαβερός».²⁰ Σύμφωνα με τον Χίτλερ, η απόφαση για τη χειραφέτηση των Εβραίων ήταν «η απαρχή ενός παραληρήματος», επειδή η «ισότητα» δόθηκε σε έναν «λαό» που ήταν «ξεκάθαρα και αναμφίβολα ξεχωριστή φυλή».²¹ Η επίσημη γραμμή του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος ήταν να πάψουν οι Γερμανοί Εβραίοι να θεωρούνται πολίτες, αλλά τον Μάρτιο του 1921 σε ένα άρθρο για τον *Völkischer Beobachter*, εφημερίδα την οποία είχαν αγοράσει οι ναζί με τη βοήθεια του Ντίτριχ Έκαρτ, ο Χίτλερ προχωρούσε ένα βήμα παραπέρα και υποστήριζε ότι η Γερμανία

θα μπορούσε να προστατεύσει τον εαυτό της φυλακίζοντας Εβραίους. Έγραφε τα εξής: «Θα πρέπει να εμποδίσουμε τον Εβραίο να υπονομεύσει το Volk μας περιορίζοντας, αν είναι αναγκαίο, τους υποκινήτες του σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Με λίγα λόγια, το Volk μας πρέπει να εκκαθαριστεί από ολόκληρο το δηλητήριο στην κορυφή και στη βάση».²²

Ο ριζοσπαστικός αντισημιτισμός του Χίτλερ ήταν εμφανής ακόμη και σε αυτό το πρώιμο στάδιο στην ιστορία του Ναζιστικού Κόμματος, αλλά αυτό δε σήμαινε αναγκαστικά ότι το κίνητρο όλων όσοι προσχωρούσαν στο κόμμα εκείνη την περίοδο ήταν η ιδιαίτερη εχθρότητά τους για τους Εβραίους. Για μερικούς, όπως ο Έμιλ Κλάιν, το κύριο κίνητρο ήταν η απογοήτευσή τους για την ήττα στον πόλεμο και ο φόβος για μια κομμουνιστική επανάσταση. «Την περίοδο του πολέμου ήμασταν η γενιά των νέων», λέει ο Κλάιν. «Είδαμε να επιστρατεύουν τους πατεράδες μας. Τους είδαμε με γιρλάντες λουλουδιών στους σταθμούς από όπου ξεκινούσαν για να πολεμήσουν στη Γαλλία. Είδαμε τις μητέρες μας, τις οποίες άφηναν πίσω, να κλαίνε».²³ Μετά την επιστροφή του πατέρα του ύστερα από την ήττα, το 1919, «την περίοδο της κατάρρευσης του Μονάχου, είδαμε ξαφνικά τις κόκκινες σημαίες. Γιατί οι κομμουνιστές είχαν μπει με τα φορτηγά τους στην πόλη και τη βομβάρδιζαν μοιράζοντας προκηρύξεις. Και διαφήμιζαν το κόμμα τους και την επανάσταση με το σύνθημα “Εργάτες όλου του κόσμου, ενωθείτε!”».

Ο δρόμος του Έμιλ Κλάιν προς τον αντισημιτισμό περνούσε μέσα από την υποτιθέμενη σύνδεση ανάμεσα στον κομμουνισμό και τον ιουδαϊσμό. «Εκείνη την περίοδο διερεύνησα την κατάσταση και ανακάλυψα ότι οι άνθρωποι που βρίσκονταν στην κορυφή [της “Σοβιετικής Δημοκρατίας” του Μονάχου] ήταν κυρίως μορφωμένοι Εβραίοι – εν πάση περιπτώσει πολλοί από δαύτους. Το γεγονός ότι Εβραίοι διαμόρφωναν την κατάσταση ήταν τεράστια προσβολή για τη Βαυαρία. Από εδώ προέκυψε η έκφραση “εβραϊκή δημοκρατία”». Επηρεασμένος από τη ρητορική του Ναζιστικού Κόμματος, ο Κλάιν διεύρυνε το πεδίο του αντισημιτισμού του και κατέληξε να πιστεύει ότι οι Εβραίοι δε βρίσκονταν μόνο πίσω από τον κομμουνισμό, αλλά ήταν υπεύθυνοι και για όλα τα δεινά του καπιταλισμού. Θεώρησε ότι «ο αγώνας εναντίον των Εβραίων», τον οποίο περιελάμβανε το πρόγραμμα του Ναζιστικού Κόμματος, δε στρεφόταν «μόνο εναντίον των Εβραίων αλλά και εναντίον των μεγάλων τραπεζιτών διεθνώς, εναντίον της οικονομικής δύναμης των Εβραίων ... Επομένως, όχι εναντίον των Εβραίων ως ατόμων, αλλά εναντίον του καπιταλισμού, που απορρέει από τους Εβραίους, από τη Γουόλ Στριτ. Πάντοτε γινόταν αναφορά στη Γουόλ Στριτ».

Ωστόσο, ο Χίτλερ δεν περιοριζόταν στο να λέει στους υποστηρικτές των ναζί ότι οι Εβραίοι ήταν υπεύθυνοι για τα προβλήματα της Γερμανίας. Δεν κήρυττε μόνο ένα δόγμα μίσους, αλλά πρόσφερε και ελπίδα. Παρουσίαζε ένα όραμα περί νέας Γερμανίας στην οποία θα εξαφανίζονταν οι ταξικές διαφορές και όλοι οι «Άριοι» Γερμανοί θα ενώνονταν σε μια εθνική κοινότητα. Ο Έμιλ Κλάιν συμεριζόταν την άποψη ότι το Ναζιστικό Κόμμα «ήθελε να εξαλείψει τις ταξικές διαφορές, με την εργατική τάξη εδώ, την αστική τάξη εδώ και τη μεσαία τάξη εδώ. Αυτές ήταν βαθιά ριζωμένες έννοιες που διασπούσαν το έθνος σε δύο μέρη, και αυτό ήταν για μένα σημαντικό ζήτημα, που μου άρεσε... ότι το έθνος έπρεπε να ενωθεί».²⁴

Η Γιούττα Ρύντιγκερ, η οποία θα εξελισσόταν σε εμβληματική προσωπικότητα στο πλαίσιο της ναζιστικής οργάνωσης Der Bund Deutscher Mädel, της Ένωσης Γερμανίδων Κορασίδων, επιθυμούσε επίσης μια ενωμένη γερμανική κοινότητα: «Το γεγονός ότι η οικογένεια έρχεται πρώτη, κατόπιν η πατριά, κατόπιν η κοινότητα, κατόπιν το έθνος και κατόπιν η Ευρώπη, [αυτή] δεν ήταν μια νεφελώδης έννοια, αλλά μια ιδέα που βασιζόταν στις ρίζες της οικογένειας ... Η ιδέα ήταν μια πραγματικά αταξική κοινωνία, χωρίς διαφορές, ενώ προηγουμένως τα νεολαϊστικά κινήματα, και αυτό ισχύει εν μέρει και για τους προσκόπους, αποτελούνταν κυρίως από μαθητές γυμνασίων που προετοιμάζαν τους νέους για πανεπιστημιακές σπουδές, ενώ τα περισσότερα παιδιά της εργατικής τάξης δεν έρχονταν σε επαφή μαζί τους. Ενώσαμε τους νέους εργάτες και τους νέους που πηγαίνουν ακόμη σχολείο σε μια οργάνωση. Δεν υπήρχε καμία διαφορά μεταξύ τους και κανείς δε θα ρωτούσε: “Τι δουλειά κάνει ο πατέρας σου;”».²⁵

Μια εμπειρία μετά την άνοδο των ναζί στην εξουσία συμπύκνωνε την αντίληψη της Ρύντιγκερ για την «αταξική» Γερμανία. «Ήταν λίγο πριν από τα Χριστούγεννα και οι πάντες έκαναν έρανο, ιδίως την Ημέρα της Εθνικής Αλληλεγγύης, όπως αποκαλούνταν τότε.* Συμμετείχαν ακόμη και ηγετικά στελέχη του κόμματος, καθώς και υπουργοί και βιομήχανοι. Στέκονταν στον δρόμο, στον άνεμο και στη βροχή». Κάποιος πλούσιος ξένος πλησίασε έναν από τους Γερμανούς βιομηχάνους και τον ρώτησε γιατί στεκόταν έξω στο κρύο ζητώντας μικροποσά από τον κόσμο, ενώ θα αρκούσε να “βάλει χίλια μάρκα στο τενεκεδάκι του εράνου”». Ο Γερ-

---

* Η Ένωση Γερμανίδων Κορασίδων, όπως και άλλες οργανώσεις, έκανε έρανο για τη Winterhilfswerk des Deutschen Volkes (Χειμερινή Βοήθεια για τον Γερμανικό Λαό), που το αποκορύφωμά του ήταν η Ημέρα Εθνικής Αλληλεγγύης.

μανός βιομήχανος στράφηκε στη Γιούττα Ρύντιγκερ και είπε απλώς: «Δεν καταλαβαίνουν καθόλου ποιος είναι ο σκοπός μας».

Ο Μπρούνο Χένελ, ο οποίος προσχώρησε στο Ναζιστικό Κόμμα στις αρχές της δεκαετίας του 1920, γοητεύτηκε και αυτός από την ιδέα της «εθνικής κοινότητας» (*Volksgemeinschaft* στα γερμανικά). «Σημαίνει απλώς ότι στη γερμανική κοινωνία υπήρχαν πάντα δύο στρώματα», λέει ο Χένελ, «η αστική τάξη και το προλεταριάτο. Και έτσι, για να γεφυρωθεί το χάσμα, έπρεπε να εγκαθιδρυθεί μια εθνική κοινότητα, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί ότι οι διανοούμενοι και οι εργάτες θα ένωναν τις δυνάμεις τους. Η εθνική κοινότητα εκφραζόταν υπό το σύνθημα [του Ναζιστικού Κόμματος] που νομίζω ότι οι περισσότεροι από εμάς χρησιμοποιούσαμε συνεχώς: “Πάνω από όλα το δημόσιο συμφέρον”. Εξού και η έκφραση ότι δεν ήμασταν απλώς εθνικοσοσιαλιστές αλλά εθνικά σκεπτόμενοι σοσιαλιστές».²⁶

Όπως το έθετε ένας ανώτερος Γερμανός αξιωματικός, που τον ηχογράφησαν μυστικά οι Βρετανοί κατά την αιχμαλωσία του στη διάρκεια του πολέμου: «Μερικά πράγματα θα μείνουν για πάντα. Θα διαρκέσουν για εκατοντάδες χρόνια. Όχι οι δρόμοι [τους οποίους κατασκεύασαν οι ναζί] – αυτοί είναι ασήμαντοι. Διάρκεια θα έχει ο τρόπος με τον οποίο οργανώθηκε το κράτος, ιδίως το γεγονός ότι ο εργάτης περιελήφθη ως συστατικό του κράτους. [Ο Χίτλερ] δημιούργησε εντός του κράτους χώρο για τον εργάτη και κανένας δεν το είχε κάνει ποτέ προηγουμένως ... Η αρχή ότι οι πάντες εργάζονται για την κοινή υπόθεση, η ιδέα ότι ο βιομήχανος είναι στην πραγματικότητα ο διαχειριστής του κεφαλαίου που εκπροσωπούν οι Γερμανοί εργάτες και του άλλου κεφαλαίου, όλα αυτά μοιάζουν πολύ εύκολα, αλλά προηγουμένως κανείς δεν κατάφερε να τα πραγματοποιήσει».²⁷

Ωστόσο, οι οπαδοί των ναζί που επιδοκίμαζαν την ιδέα της «αταξικής» κοινωνίας υποστήριζαν επίσης, ως συνέπεια αυτής της άποψης, και μια πιο ολέθρια ιδέα. Κι αυτό διότι ο Χίτλερ διακήρυσσε ότι αυτή η νέα «αταξική» κοινωνία θα γινόταν πραγματικότητα μόνο όταν θα αποκλείονταν από την κοινωνία των «πραγματικών» Γερμανών όλοι όσοι ανήκαν σε διαφορετική «φυλή». «Λέγαμε στον εαυτό μας», δήλωνε ο Χίτλερ, «ότι δεν υπάρχουν τάξεις, ότι δεν μπορούν να υπάρχουν. Τάξη σημαίνει κάστα, και κάστα σημαίνει φυλή».²⁸ Για τον Χίτλερ η έννοια της «αταξικής» Γερμανίας απέρριβε από την αποδοχή της άποψης ότι η «φυλή» ήταν το στοιχείο με την πιο ζωτική σημασία. Έτσι, οι Εβραίοι ήταν εμπόδιο για μια Γερμανία στην οποία το ναζιστικό ιδεώδες του αταξικού κόσμου αποτελούσε στοιχείο εθνικής ενότητας. Οι Εβραίοι εμπόδιζαν τους Γερ-

μανούς να είναι ευτυχισμένοι και να ευημερούν. Αν δεν εξουδετερωνόταν με κάποιον τρόπο η «δύναμή» τους, δε θα μπορούσε να υπάρξει πρόοδος, δε θα ήταν εφικτή η διαφυγή από το τέλμα. Τον Σεπτέμβριο του 1922 ο Χίτλερ συνόφισε σε ομιλία του τη δυσχερή θέση στην οποία είχε περιέλθει κατά την άποψή του η Γερμανία: «Εμείς στη Γερμανία έχουμε οδηγηθεί σε μια κατάσταση όπου εξήντα εκατομμύρια άνθρωποι βλέπουν να εξαρτάται το πεπρωμένο τους από τη βούληση μερικών δεκάδων Εβραίων τραπεζιτών».²⁹

Το Ναζιστικό Κόμμα δεν ήταν η μοναδική οργάνωση που προωθούσε τόσο τον αντισημιτισμό όσο και τα ιδανικά του *völkisch* κινήματος. Περίπου εβδομήντα άλλες ομάδες που καταγράφονταν στο *Ετήσιο Γερμανικό Völkisch Αλμανάκ* για το έτος 1921 πίστευαν ότι, αν αφαιρούσαν από τους Εβραίους τη γερμανική ιθαγένεια, το Volk θα ευημερούσε και πάλι.³⁰ Το 1920 μια από αυτές τις οργανώσεις, το μικρό Deutschsozialistische Partei (Γερμανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα), που είχε τη βάση του στη Φρανκονία στη βόρεια Βαυαρία, άρχισε να εκδίδει μια εφημερίδα. Στο πρώτο φύλλο της εφημερίδας ένα άρθρο προσπαθούσε να προσηλυτίσει σοσιαλιστές στη ριζοσπαστική δεξιά υποστηρίζοντας ότι, ενώ τα κόμματα της αριστεράς ισχυρίζονταν ότι «μάχονται εναντίον του κεφαλαίου συνολικά, ακόμη και εναντίον του μεγάλου εβραϊκού τραπεζικού κεφαλαίου», στην πραγματικότητα τα χρηματοδοτούσαν Εβραίοι: «Θεωρείτε πραγματικά ότι οι Ρότσιλντ, Μέντελσον, Μπλαϊχρέντερ, Βάρμπουργκ και Κον θα σας αφήσουν ποτέ να πλησιάσετε τα χρήματά τους; Μην πιστεύετε σε αυτή την απάτη! Όσον καιρό οι ομοαίματοι των Μέντελσον, Μπλαϊχρέντερ και Κον είναι οι λοχαγοί σας και όσον καιρό οι ηγέτες της ομάδας είναι μισθοφόροι των Εβραίων, δεν αποτελείτε κίνδυνο για τους μεγάλους χρηματιστές. Όσον καιρό δεν είστε ηγέτες του εαυτού σας, όσον καιρό η μαύρη σκιά των ξένων είναι πίσω σας, θα σας παραπλανούν και θα σας κοροϊδεύουν. Ο ολέθριος ξένος νοιάζεται για το δικό του όφελος και όχι για εσάς».³¹

Ο συντάκτης του άρθρου ήταν ένας δάσκαλος τριάντα έξι ετών, βετεράνος του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, ο οποίος θα διαδραμάτιζε στη συνέχεια ηγετικό ρόλο στην καλλιέργεια του αντισημιτισμού στη Γερμανία. Το όνομά του ήταν Γιούλιους Στράιχερ. Όπως ο Χίτλερ, ο Στράιχερ είχε παρασημοφορηθεί με τον Σιδηρού Σταυρό στη διάρκεια του πολέμου, αλλά, σε αντίθεση με τον Χίτλερ, είχε γερμανική και όχι αυστριακή καταγωγή. Είχε μεγαλώσει κοντά στο Άουγκσμπουργκ, στη νοτιοδυτική Βαυαρία. Κατά την παιδική ηλικία του αυτή η περιοχή υπέστη μεγάλες

αλλαγές, καθώς ο πληθυσμός της αυξήθηκε και εγκαταστάθηκαν εκεί αρκετές χιλιάδες Εβραίοι. Ο Στράιχερ δικαιολογούσε την απέχθειά του για τους Εβραίους αναφέροντας ένα επεισόδιο το οποίο ισχυριζόταν ότι είχε λάβει χώρα όταν ο ίδιος ήταν πέντε ετών. Η μητέρα του είχε αγοράσει ύφασμα από ένα εβραϊκό κατάστημα και αργότερα αποδείχθηκε ότι το ύφασμα δεν ήταν καλής ποιότητας. Η μητέρα του ξέσπασε σε δάκρυα και είπε ότι η εξαπάτηση ήταν τυπικό γνώρισμα των Εβραίων.³²

Το φθινόπωρο του 1921 ο Στράιχερ εντάχθηκε στην Deutsche Werkgemeinschaft (Γερμανική Εργατική Κοινότητα) και οι επιθέσεις του εναντίον των Εβραίων έγιναν πιο ακραίες και πιο προσωπικές. Ισχυριζόταν ότι Εβραίοι στη Νυρεμβέργη άρπαζαν παιδιά χριστιανών και τα δολοφονούσαν για να πάρουν το αίμα τους, που το χρησιμοποιούσαν για το φωμί του Πάσχα, επαναλαμβάνοντας τον ίδιο «λίβελλο του αίματος» που είχε πυροδοτήσει το πογκρόμ στο Κισινάου στη Ρωσία σχεδόν είκοσι χρόνια νωρίτερα. Στις 5 Σεπτεμβρίου 1922 το δικαστήριο του Σβάινφουρτ στην απόφασή του που καταδίκασε τον Στράιχερ για «προσβολή της θρησκείας» δήλωνε ότι ο Στράιχερ είχε «κατηγορήσει τους Εβραίους πως εξακολουθούσαν να τηρούν το έθιμο του τελετουργικού φόνου. Εκείνος [ο Στράιχερ] αναφερόταν στην ανατολή, όπου είχε υπηρετήσει ως αξιωματικός στον παγκόσμιο πόλεμο, και εξηγούσε ότι εκεί οι άνθρωποι μιλούσαν απερίφραστα για τελετουργικούς φόνους τους οποίους διέπρατταν οι Εβραίοι. Πρόσθετε επίσης ότι στη Γερμανία εκατό παιδιά χάνονται μυστηριωδώς κάθε χρόνο την περίοδο του Πάσχα και έθετε το ερώτημα: “Πού πηγαίνουν αυτά τα παιδιά;”».³³

Σε μια άλλη ομιλία το 1922 ο Στράιχερ έλεγε ότι δε θα έπρεπε να θεωρηθεί έγκλημα αν «μια μέρα ξεσηκωθούμε και καταδιώξουμε τους Εβραίους μέχρι την κόλαση» και αν «πιάσουμε αυτούς τους παλιανθρώπους για τα ψέματά τους».³⁴ Ισχυριζόταν επίσης πως είχε «αποδειχθεί» ότι οι Εβραίοι «επιθυμούν τη δυστυχία της Γερμανίας» και ότι «αν ο [γερμανικός] λαός γνώριζε το περιεχόμενο των μυστικών συνθηκών του πολέμου, θα είχε σφαγιάσει όλους τους Εβραίους».³⁵

Ενώ η ρητορική του Στράιχερ ήταν δημοφιλής σε μια συγκεκριμένη ομάδα, υπήρξε αναπόφευκτα και αιτία συγκρούσεων. Μία τουλάχιστον συγκέντρωση χρειάστηκε να διακοπεί όταν ο Στράιχερ προκάλεσε τέτοια έξαψη στο ακροατήριο, που οι παρευρισκόμενοι άρχισαν να χτυπούν ο ένας τον άλλο. Ακόμη και η ηγεσία της Deutsche Werkgemeinschaft άσκησε κριτική στον Στράιχερ για τους θεατρινισμούς του. Ήταν εμφανές στους πάντες ότι ο Στράιχερ ήταν επιθετικό και δυνητικά επικίνδυνο άτομο, που διακατεχόταν από μίσος για τους Εβραίους και τις ξένες «φυλές».

Ήταν ακριβώς το είδος του ανθρώπου που ήθελε ο Χίτλερ στο Ναζιστικό Κόμμα. Αναπολώνοντας αυτή την περίοδο σχεδόν είκοσι χρόνια αργότερα, ο Χίτλερ παρατηρούσε ότι ο Ντίτριχ Έκαρτ του είχε πει «αρκετές φορές» ότι ο Στράιχερ ήταν «παράφρων». Όμως ο Χίτλερ έλεγε πως ο Έκαρτ «πρόσθετε πάντα ότι δε θα μπορούσαμε να ελπίζουμε στον θρίαμβο του εθνικοσοσιαλισμού χωρίς να υποστηρίξουμε ανθρώπους όπως ο Στράιχερ».³⁶

Στα τέλη του 1922 ο Στράιχερ πήγε στο Μόναχο και παρακολούθησε για πρώτη φορά ομιλία του Χίτλερ. Στη δίκη του στη Νυρεμβέργη μετά τον πόλεμο ο Στράιχερ περιέγραψε αυτή την εμπειρία του: «Πρώτα αργά, με φωνή που μόλις ακουγόταν, κατόπιν γρηγορότερα και με πιο δυνατή φωνή και τέλος με τεράστια δύναμη ... Αποκάλυψε έναν τεράστιο θησαυρό σκέψης που κρυβόταν σε μια ομιλία η οποία κράτησε πάνω από τρεις ώρες, επενδύοντάς την με την ομορφιά της εμπνευσμένης γλώσσας. Οι πάντες το αντιλήφθηκαν. Αυτός ο άνθρωπος απηύθυνε θεϊκό κάλεσμα, μιλούσε ως αγγελιοφόρος του παραδείσου σε μια εποχή που η κόλαση απειλούσε να εξαφανίσει τα πάντα. Και οι πάντες αντιλήφθηκαν το νόημα των λόγων του, είτε με τον νου είτε με την καρδιά, είτε ήταν άνδρες είτε ήταν γυναίκες. Είχε μιλήσει εκ μέρους όλων, εκ μέρους ολόκληρου του γερμανικού λαού. Λίγο πριν από τα μεσάνυχτα έκλεισε την ομιλία του με ένα συναρπαστικό κάλεσμα: “Εργάτες του σώματος και του πνεύματος! Σας απλώνει το χέρι η κοινότητα του γερμανικού λαού, κοινότητα πνεύματος και δράσης”».³⁷

Πλέον ο Στράιχερ πίστευε ότι το πεπρωμένο του ήταν να υπηρετήσει τον Αδόλφο Χίτλερ. Πράγματι βίωσε μια σχεδόν θρησκευτική μετάλλαξη. «Είδα αυτόν τον άνθρωπο λίγο πριν από τα μεσάνυχτα», έλεγε ο Στράιχερ στη Νυρεμβέργη, «αφού είχε μιλήσει για τρεις ώρες, λουσμένο στον ιδρώτα, να ακτινοβολεί. Ο διπλανός μου είπε πως είχε δει ένα φωτοστέφανο γύρω από το κεφάλι του και εγώ βίωσα κάτι υπερβατικό».³⁸ Σύμφωνα ο Στράιχερ έπεισε τους οπαδούς του να ενταχθούν στο Ναζιστικό Κόμμα και να αποδεχθούν την ηγεσία του Χίτλερ. Το 1923 άρχισε να εκδίδει την αντισημιτική εφημερίδα *Der Stürmer* και συνέχισε να διευθύνει αυτή τη διαβόητη φυλλάδα μίσους μέχρι το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου.

Περίπου την ίδια περίοδο ο Χίτλερ προσέλκυσε στο κόμμα του και άλλους οι οποίοι στη συνέχεια θα γίνονταν ηγέτες του ναζιστικού κινήματος. Στις αρχές της δεκαετίας του 1920 ο Ερνστ Ρεμ, ο Χέρμαν Γκέριγγκ, ο Χανς Φρανκ, ο Ρούντολφ Ες, όλοι αυτοί οι άνθρωποι και άλλοι ακόμη αποφάσισαν να ακολουθήσουν τον Χίτλερ. Μερικοί από αυτούς ήταν

νέοι και επιρρεπείς στην προπαγάνδα, αλλά άλλοι, όπως ο Ρεμ και ο Γκέρινγκ, ήταν σκληροτράχηλοι και κυνικοί βετεράνοι του πολέμου. Και οι δύο είχαν υπηρετήσει ως αξιωματικοί και είχαν διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στον πόλεμο. Μετά την ήττα της Γερμανίας μπορούσαν να επιλέξουν κάποια από τα αναρίθμητα πολιτικά κόμματα που υπήρχαν προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους, εντούτοις αποφάσισαν να τεθούν υπό την ηγεσία ενός πρώην στρατιώτη ο οποίος ονομαζόταν Αδόλφος Χίτλερ.

Έκαναν αυτή την επιλογή εν μέρει επειδή αντιλήφθηκαν τη δύναμη της ρητορικής του Χίτλερ. Είδαν ότι ο Χίτλερ μπορούσε να προσελκύσει νέους οπαδούς, όπως συνέβη με τον Γιούλιους Στράιχερ. Όμως εξίσου σημαντικός λόγος ήταν ότι συμμερίζονταν τις πεποιθήσεις του Χίτλερ. Με όρους πολιτικής, ο Χίτλερ δε χρειαζόταν να τους πείσει για τίποτα. Τους πρόσφερε, σε μεγάλο βαθμό μέσω των ομιλιών του, ένα ξεκάθαρο όραμα και την υπόσχεση μιας ριζοσπαστικής μεθόδου για την υλοποίηση του οράματος.

Η απόλυτη σιγουριά με την οποία μιλούσε ο Χίτλερ ήταν αναγκαία προϋπόθεση για να προσελκυστούν όλοι αυτοί. Ο Χίτλερ παρουσίαζε τους υποτιθέμενους λόγους για το χάος στο οποίο είχε περιέλθει η Γερμανία και κατόπιν περιέγραφε στο ακροατήριό του τον τρόπο με τον οποίο μπορούσαν να διορθωθούν αυτά τα προβλήματα. Δεν υπήρξε καμία αντιπαράθεση απόψεων, καμία συζήτηση. Η πεποίθηση του Χίτλερ ότι είχε δίκιο ήταν τόσο έντονη που επισκίαζε όλα τα άλλα. Σε μια συγκέντρωση στο Μόναχο το 1923 ο καθηγητής Καρλ Αλεξάντερ φον Μύλλερ είδε τον Χίτλερ να περπατά προς την εξέδρα. Ο φον Μύλλερ είχε συναντήσει προηγουμένως μία ή δύο φορές τον ναζιστή ηγέτη σε κάποια σπίτια, αλλά ο άνθρωπος τον οποίο έβλεπε τώρα ήταν ένας διαφορετικός Χίτλερ. «Λιπόσαρκος, με χλομό πρόσωπο, που συσπώνταν από εσωτερική οργή», έγραφε στη συνέχεια ο καθηγητής φον Μύλλερ, «ψυχρές φλόγες έβγαιναν από τα γουρλωμένα μάτια του, που έμοιαζαν να αναζητούν εχθρούς για να τους επιτεθεί. Το πλήθος τού έδινε αυτή τη μυστηριώδη δύναμη; Η αυτή η δύναμη διοχετευόταν από τον ίδιο στο πλήθος; “Φανατικός, υστερικός ρομαντισμός με έναν κτηνώδη πυρήνα ισχυρής βούλησης”, σημείωνα. Η παρακμάζουσα μεσαία τάξη μπορεί να τον στηρίζει, αλλά αυτός ο άνθρωπος δεν ανήκει σε αυτή την τάξη. Σίγουρα προέρχεται από εντελώς διαφορετικά σκοτεινά βάρη».³⁹

Πολλοί στο *völkisch* κίνημα λαχταρούσαν να εμφανιστεί κάποιο άτομο και να τους προσφέρει μια διέξοδο από την περιρρέουσα αταξία. Όπως το έθετε το 1907 ο Στέφαν Γκεόργκε, ο προφήτης του κινήματος: «Τον

άνδρα! Την πράξη! Το Volk και το ανώτατο συμβούλιο λαχταρούν τον άνδρα! Την πράξη!»⁴⁰ Τώρα εμφανίστηκε ο Χίτλερ για να εκπληρώσει αυτό το πεπρωμένο. Όπως λέει ο Μπρούνο Χένελ, οπαδός των ναζί: «Στόχος μας ήταν να αποφασίζει ένας ισχυρός άνδρας, και τώρα είχαμε αυτόν τον ισχυρό άνδρα».⁴¹

Σύντομα ο Χίτλερ έγινε ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης των ναζί και σε ένα σημείωμα το οποίο έγραψε τον Ιανουάριο του 1922 παρουσίαζε σε γενικές γραμμές τους λόγους για τους οποίους είχαν αποτύχει οι προηγούμενοι ηγέτες του *völkisch* κινήματος. Ήταν ευφυείς αλλά «απίστευτα αφελείς» και «τους έλειπε η θερμή ανάσα του νεανικού σφρίγγους του έθνους». Ο Χίτλερ πίστευε πως το κίνημα χρειαζόταν «την παρορμητική δύναμη επίμονων μαχητών».⁴² Βρήκε αυτούς τους άνδρες στο πρόσωπο του Στράιχερ, του Ρεμ και του Γκέρινγκ. Ήταν ακριβώς οι άνθρωποι τους οποίους χρειαζόταν για ένα «κόμμα πάλης και δράσης», όπως το αποκαλούσε.

Έτσι ο Χίτλερ δεν πρόσφερε μόνο ένα ρατσιστικό και αντισημιτικό όραμα του κόσμου. Δεν πρόσφερε μόνο μια ανάλυση του γιατί η Γερμανία είχε χάσει τον πόλεμο και τώρα έχανε και την ειρήνη, δεν πρόσφερε μόνο την υπόσχεση ενός «αταξικού» έθνους. Πρόσφερε επίσης έναν δρόμο που ήταν συναρπαστικός, επικίνδυνος και σχεδιασμένος με τέτοιο τρόπο ώστε να προσελκύει τους νέους. «Τα παλιά κόμματα εκπαιδεύουν τους νέους τους για να αποκτήσουν το χάρισμα του λόγου», έλεγε ο Χίτλερ σε ομιλία του τον Ιούλιο του 1922, «εμείς προτιμάμε να τους διδάξουμε πώς να χρησιμοποιούν τη σωματική δύναμή τους. Γιατί σας λέω ότι ο νέος που δε βρίσκει τον δρόμο του για το μέρος στο οποίο εκπροσωπείται με τον πιο αληθινό τρόπο το πεπρωμένο του λαού του, ο νέος που μελετά φιλοσοφία και σε μια εποχή σαν τη σημερινή θάβεται πίσω από τα βιβλία του ή κάθεται στο σπίτι πλάι στο τζάκι, αυτός δεν είναι Γερμανός νέος! Σας απευθύνω το κάλεσμα! Ενταχθείτε στα Τάγματα Εφόδου μας!»⁴³

Την ίδια χρονιά, το 1922, ένας εικοσιενάχρονος φοιτητής Γεωπονίας στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, ονόματι Χάινριχ Χίμμερ, προσπαθούσε να βρει νόημα στη ζωή του. Σε αυτή τη διαδικασία ασπάστηκε πολλές από τις ιδέες της ριζοσπαστικής δεξιάς. Ωστόσο δεν τον συνήραψε ο άξεστος συναισθηματικός αντισημιτισμός ανθρώπων όπως ο Γιούλιους Στράιχερ. Αντιθέτως, ο Χίμμερ προτιμούσε την ψευδοεπιστημονική ανάλυση, την οποία βρίσκουμε στο έργο του Χιούστον Στιούαρτ Τσάμπερλαιν. Έγραφε ότι το έργο *Τα θεμέλια του δέκατου ένατου αιώνα* ήταν «αντικειμενικό» και δεν εμφορούνταν από τον «γεμάτο μίσος» αντισημιτισμό.⁴⁴ Ο νεαρός Χίμμερ πίστευε ότι μπορούσε να έχει επαγγελματικές συνα-

ναστροφές με τους Εβραίους ως άτομα, αλλά αντιλαμβανόταν ότι από φυλετικής απόψεως οι Εβραίοι αποτελούσαν απειλή. Για παράδειγμα, τον Ιανουάριο του 1922 συνάντησε έναν Εβραίο δικηγόρο και στο ημερολόγιό του τον περιέγραψε ως «εξαιρετικά συμπαθή και ευγενικό», εντούτοις «δεν μπορεί να κρύψει την εβραϊκότητά του», επειδή αυτή είναι στο «αίμα» του.⁴⁵ Ο Χίμλερ συμφωνούσε επίσης με την κτηνώδη αντιμετώπιση εκείνων των Εβραίων που οι φανατικοί εθνικιστές θεωρούσαν ότι είχαν βλάψει τη Γερμανία. Όταν τον Ιούνιο του 1922 ο Χίμλερ πληροφορήθηκε ότι είχαν πυροβολήσει τον Γερμανό Εβραίο υπουργό Εξωτερικών Βάλτερ Ρατενάου, έγραψε: «Είμαι χαρούμενος ... ήταν ένα κάθαρμα».⁴⁶

Όπως πολλοί που δεν είχαν συμμετάσχει στις μάχες του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, ο Χίμλερ ήθελε να δείξει ότι μπορούσε να είναι γενναίος μαχητής. Αφού παρακολούθησε στο Μόναχο την ομιλία ενός στρατηγού ο οποίος το 1919 είχε πολεμήσει στις βαλτικές χώρες εναντίον των μπολσεβίκων, έγραψε στο ημερολόγιό του: «Τώρα ξέρω με μεγαλύτερη σιγουριά από ποτέ ότι αν γίνει ξανά εκστρατεία στην ανατολή, θα συμμετάσχω. Η ανατολή είναι το σημαντικότερο πράγμα για εμάς. Η δύση πεθαίνει. Πρέπει να πολεμήσουμε και να εγκατασταθούμε στην ανατολή».⁴⁷ Αυτά τα λόγια του ήταν προφητικά, χωρίς ο ίδιος να το ξέρει, δεδομένου ότι στη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου ο Χίμλερ θα ενορχήστρωνε τη γενοκτονία «στην ανατολή».

Ο Χίμλερ, όπως συμπεραίνουμε από το ημερολόγιό του, ήταν ένας καταπιεσμένος, σεμνότυφος νέος, που τον απασχολούσε η εικόνα του και είχε προβλήματα στις σχέσεις του με τις γυναίκες. Πίστευε ότι ήταν ένας από εκείνους τους «τύπους ανθρώπων» που ήταν «μελαγχολικοί» και «αυστηροί» και «οι οποίοι ήταν απαραίτητοι στην κοινότητα του λαού, αλλά, κατά τη γνώμη μου, θα καταστραφούν μια μέρα αν δεν παντρευτούν ή αν δεν αρραβωνιαστούν αρκετά σύντομα, επειδή η ανθρώπινη ζωώδης φύση είναι πολύ ισχυρή μέσα μας».⁴⁸ Πίστευε επίσης ότι «ο στόχος τον οποίο θα πρέπει να έχει κάθε άνδρας» ήταν «να είναι ακέραιος, ευθύς, δίκαιος, να μη δειλιάζει και να μη φοβάται ποτέ, και αυτό είναι δύσκολο».⁴⁹ Η οικονομική ύφεση του 1922 ζημίωσε την επαγγελματική σταδιοδρομία του Χίμλερ, όπως και πολλών άλλων. Ο Χίμλερ ήλπιζε να σπουδάσει την πολιτική επιστήμη στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, αφού αποφοιτούσε από τη Γεωπονική· ωστόσο, το φθινόπωρο του 1922 εργάστηκε σε μια εταιρεία λιπασμάτων. Πιθανότατα ο ανεξέλεγκτος υπερπληθωρισμός, ο οποίος καθιστούσε δύσκολο για γονείς της μεσαίας τάξης να χρηματοδοτούν τις σπουδές των παιδιών τους, άλλαξε τα σχέδιά του.

Ο Χίμλερ δεν είχε συναντήσει ακόμη τον Αδόλφο Χίτλερ, αλλά ήδη λόγω των πεποιθήσεών του και της προσωπικής του πορείας έτεινε να θεωρήσει το μήνυμα του Χίτλερ ελκυστικό.

Αυτά τα πρώτα χρόνια ο Χίτλερ και το κόμμα του θεωρούσαν πάνω από όλα ότι ήταν επαναστάτες. Ζούσαν σε μια επαναστατική εποχή – από τις εξεγέρσεις των κομμουνιστών στο Βερολίνο και το Μόναχο το 1919 μέχρι το δεξιό Πραξικόπημα του Καπ το 1920. Το 1922 ο Χίτλερ όχι μόνο έλεγε ότι η βία ήταν ο δρόμος για την εξουσία, αλλά ήταν και έτοιμος να οδηγήσει στη μάχη τις παραστρατιωτικές δυνάμεις του, τα Τάγματα Εφόδου ή *Sturmabteilung* (SA). Τα μέλη των Ταγμάτων Εφόδου, που αρχικά ανήκαν στο κατ' ευφημισμόν αποκαλούμενο τμήμα «Γυμναστικής και Αθλητισμού» του Ναζιστικού Κόμματος, περιφρουρούσαν τις συγκεντρώσεις του κόμματος και ξυλοκοπούσαν πολιτικούς αντιπάλους.

Τον Οκτώβριο του 1922 ο Χίτλερ μίσθωσε ένα τρένο για να μεταφέρει οκτακόσιους ναζί των Ταγμάτων Εφόδου στο Κόμπουργκ της βόρειας Βαυαρίας, περιοχή με ισχυρή αριστερή βάση. Στόχος του ήταν να προκαλέσει σύγκρουση στο Κόμπουργκ και τα κατάφερε, καθώς τα Τάγματα Εφόδου επιτέθηκαν στους σοσιαλιστές στους δρόμους και αυτοανακηρύχθηκαν νικητές. Τέτοιου τύπου ενέργειες κατέστησαν σαφή σε όλους την πραγματική φύση του Ναζιστικού Κόμματος.

Όπως όλοι οι επαναστάτες, ο Χίτλερ δε νοιαζόταν αν οι ιδέες του είχαν απήχηση στις κάλπες. Δεν ανησυχούσε για το αν η πλειοψηφία των Γερμανών υποστήριζε ή όχι τις ναζιστικές πολιτικές, όπως την επιθυμία του να αφαιρέσει από τους Εβραίους τη γερμανική ιθαγένεια, κάτι μάλλον καλό για τον ίδιο, αφού δεν υπήρχε καμία απόδειξη ότι οι περισσότεροι Γερμανοί υποστήριζαν αυτή τη ριζοσπαστική άποψη. Θα πρέπει να θυμόμαστε ότι οι ναζί παρέμεναν προς το παρόν ένα περιθωριακό κόμμα, στο οποίο αντιτάσσονταν σημαντικές οργανώσεις οι οποίες απεχθάνονταν τις αντισημιτικές και ρατσιστικές αντιλήψεις τους. Πράγματι η μελέτη των αποτελεσμάτων των εθνικών εκλογών στις αρχές της δεκαετίας του 1920 αποκαλύπτει ότι η πλειοψηφία των Γερμανών ψήφιζε κόμματα που δε συμφωνούσαν με τις αντισημιτικές πολιτικές.⁵⁰ Επίσης δε θα πρέπει να ξεχνούμε ότι υπήρχαν πολλοί Γερμανοί, όπως ο Γιόζεφ Φέλντερ, αργότερα σοσιαλδημοκράτης βουλευτής στο Ράιχσταγκ, οι οποίοι ένιωθαν αποστροφή για τις απόψεις του Χίτλερ. Ο Φέλντερ θυμόταν ότι στις αρχές του 1920 είχε ακούσει έναν αντισημιτικό λίβελλο του Χίτλερ και κατόπιν έλεγε σε έναν φίλο του: «Ας ελπίσουμε» πως ο Χίτλερ «δε θα ανέλθει ποτέ στην εξουσία».⁵¹

Ωστόσο, το 1922 ο Χίτλερ και οι οπαδοί του θεώρησαν ότι οι οιωνοί για μια επιτυχημένη επανάσταση ήταν αίσιοι. Τον ίδιο μήνα που ο Χίτλερ είχε ηγηθεί των Ταγμάτων Εφόδου στους δρόμους του Κόμπουργκ ένας ομοϊδεάτης επαναστάτης, ο Μπενίτο Μουσσολίνι, είδε τους μελανοχιτώνες οπαδούς του να κάνουν πορεία στη Ρώμη προκαλώντας κυβερνητική αλλαγή. Στα τέλη Οκτωβρίου εκείνης της χρονιάς ο Μουσσολίνι έγινε πρωθυπουργός της Ιταλίας. Στο μεταξύ στη Γερμανία η οικονομική κρίση κλιμακώθηκε στις αρχές του 1923, όταν γαλλικά και βελγικά στρατεύματα εισήλθαν στη γερμανική επικράτεια και κατέλαβαν τη Ρηνανία. Η κατάληψη της Ρηνανίας, επειδή η Γερμανία δεν είχε τηρήσει τις δεσμεύσεις της για την πληρωμή των πολεμικών αποζημιώσεων, ήταν φυσικά σε τεράστιο βαθμό μη δημοφιλής. Φάνηκε ότι η κυβέρνηση της Βαϊμάρης δεν μπορούσε καν να προστατεύσει τα γερμανικά σύνορα. Μετά το ξέσπασμα της κρίσης τα μέλη του Ναζιστικού Κόμματος υπερδιπλασιάστηκαν και τον Νοέμβριο το κόμμα αριθμούσε περίπου πενήντα πέντε χιλιάδες μέλη. Ήταν ένα από τα πρώτα σημάδια ότι οι ναζί ήταν κίνημα που ευδοκιμούσε χάρη στις συμφορές.

Στη Βαυαρία ο Γκούσταφ φον Καρ έγινε κρατικός επίτροπος, στην πράξη δικτάτορας. Τώρα ο Χίτλερ ήλπιζε ότι θα υποχρέωνε τον Καρ και τα γερμανικά στρατεύματα που είχαν σταθμεύσει στη Βαυαρία να υποστηρίξουν τους ναζί και άλλες δεξιές παραστρατιωτικές ομάδες κατά την προέλασή τους προς το Βερολίνο. Ο Χίτλερ υπέθετε πως ότι είχε θετικά αποτελέσματα για τον Μουσσολίνι στην Ιταλία θα είχε τώρα θετικά αποτελέσματα και για τους ναζί στη Γερμανία. Τη νύχτα της 8ης Νοεμβρίου μέλη των ναζιστικών Ταγμάτων Εφόδου διέκοψαν μια σύσκεψη που είχε ο Καρ στην Μπιραρία του Μονάχου και την επόμενη ημέρα πραγματοποίησαν πορεία στους δρόμους της πόλης. Στο «πραξικόπημα της μπιραρίας», όπως έγινε γνωστό, συμμετείχαν πολλοί οι οποίοι θα έπαιζαν σημαντικό ρόλο στο Ναζιστικό Κόμμα, στους οποίους περιλαμβάνονταν ο Χίμλερ (που δεν είχε συναντήσει ακόμη προσωπικά τον Χίτλερ), ο Γκέρινγκ και ο Στράιχερ, όλοι τους αφοσιωμένοι επαναστάτες. Στη διάρκεια της πορείας στους δρόμους του Μονάχου οι ναζί και οι υποστηρικτές τους ήρθαν αντιμέτωποι με την αστυνομία στη γωνία της Φελντενχερνχάλλε και της Οντεονσπλάτς, στο κέντρο της πόλης. Από τα διασταυρούμενα πυρά εκείνη την ημέρα σκοτώθηκαν δεκαέξι ναζί και τέσσερις αστυνομικοί.

Εξαρχής η σύλληψη αυτού του σχεδίου δράσης ήταν λανθασμένη. Παρότι ο Καρ είχε υποσχεθεί να στηρίξει το πραξικόπημα όταν ο Χίτλερ τον απείλησε στην Bürgerbräukeller, αποδοκίμασε τους ναζί μόλις ξέφυγε από

τα χέρια τους. Ο Χίτλερ είχε παρερμηνεύσει τη δυνητική προθυμία των δεξιών αρχών της Βαυαρίας να στηρίξουν την επανάστασή του και δεν είχε κανένα εναλλακτικό σχέδιο όταν οι επαναστάτες βρέθηκαν μόνοι τους, χωρίς άλλη υποστήριξη. Παρ' όλα αυτά, ο Χίτλερ κατάφερε να μετατρέψει αυτή την ταπεινωτική ήττα σε προπαγανδιστικό θρίαμβο.

Ο Χίτλερ συνελήφθη και δικάστηκε τον Φεβρουάριο του 1924. Γνωρίζοντας, λόγω της αρχικής υποστήριξης την οποία είχε παράσχει ο Καρ στην Bürgerbräukeller, ότι οι βαυαρικές αρχές εμπλέκονταν στο πραξικόπημα, ο Χίτλερ χρησιμοποίησε την αίθουσα του δικαστηρίου ως βήμα για να διατρανώσει τις πολιτικές πεποιθήσεις του. Ανήγγειλε ότι ήταν ο «καταστροφέας του μαρξισμού» και όχι μόνο δε διέπραξε «εσχάτη προδοσία», αλλά το μόνο που ήθελε ήταν να δημιουργήσει στη Γερμανία συνθήκες οι οποίες «θα καθιστούσαν εφικτό να απαλλαγούμε από τη σιδερένια λαβή των εχθρών μας». ⁵² Ο Χίτλερ δε δήλωσε μετάνοια για τις πράξεις του. Αντιθέτως, ανέφερε πως ήταν περήφανος για αυτές.

Ο Χίτλερ κρίθηκε ένοχος εσχάτης προδοσίας. Δε θα μπορούσε να υπάρξει καμία άλλη ετυμηγορία, με δεδομένες τις αποδείξεις εναντίον του. Όμως το δικαστήριο ήταν επιεικής. Ο δικαστής Γκέοργκ Νάιτχαρτ ήταν ένα από τα πολυάριθμα ηγετικά πρόσωπα του βαυαρικού κατεστημένου που συμερίζονταν τους στόχους των ναζί. Το αποτέλεσμα ήταν να επιβληθεί στον Χίτλερ η μικρότερη δυνατή ποινή, πενταετής φυλάκιση, με την προσδοκία ότι θα αποφυλακίζοταν με περιοριστικούς όρους.

Σε οποιαδήποτε προσπάθεια να κατανοήσουμε τις καταβολές του Ναζιστικού Κόμματος ως επαναστατικού αντισημιτικού κινήματος, το σημαντικό σε αυτό το επεισόδιο δεν είναι τόσο η ιδιαίτερη προσωπικότητα του Χίτλερ, μολονότι αυτός ο παράγοντας έχει μεγάλη σημασία, όσο το ολέθριο μείγμα των περιστάσεων οι οποίες οδήγησαν σε αυτό το επεισόδιο στη Βαυαρία. Η άνοδος μιας τέτοιας ετερόκλητης ομάδας βίαιων ανθρώπων δύσκολα θα μπορούσε να γίνει ανεκτή σε ένα πολιτισμένο κράτος αν δε συνέτρεχαν οι ταραχώδεις συνθήκες εκείνης της περιόδου.

Τα χρόνια αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο οι Γερμανοί πάλευαν με πλήθος δυσκολιών, οι οποίες ήταν δυνητικά επικίνδυνες για τη ζωή τους. Ο υπερπληθωρισμός είχε ρημάξει τις αποταμιεύσεις τους, η κυβέρνηση της Βαϊμάρης έμοιαζε ανίσχυρη απέναντι στην ξένη επέμβαση –η είσοδος γαλλικών και βελγικών στρατευμάτων σε γερμανικό έδαφος στη Ρηνανία ήταν ιδιαίτερα ταπεινωτική– και οι κομμουνιστές επαναστάτες εξακολουθούσαν να συνιστούν απειλή. Η δημοκρατία έμοιαζε να έχει αποφέρει ελάχιστα άλλα πράγματα πέρα από το χάος. Παραδόξως, ενώ

οι ναζί ήταν κόμμα βίας, ισχυρίζονταν ότι πρόσφεραν έναν δρόμο προς τη σταθερότητα. Σε αυτή τη φάση το αποτέλεσμα ήταν να τους υποστηρίξει μια μικρή μειοψηφία Γερμανών – και μόνο μια μικρή μειοψηφία.

Τέλος, σε μια περίοδο μεγάλων δεινών ο Χίτλερ ήταν καθησυχαστικός. «Ακούστε», έμοιαζε να λέει ανάμεσα από τις γραμμές στις ομιλίες του, «δεν ευθύνεστε για κανένα από αυτά τα προβλήματα». Τους επόμενους μήνες στη φυλακή ο Χίτλερ θα επεξεργαζόταν το ζήτημα του ποιοι ευθύνονταν, κατά τη γνώμη του, για όλα τα προβλήματα της Γερμανίας και γιατί.